

J Rodalmi Jelen

Alapította Böszörményi Zoltán

A Nyugati Jelen irodalmi melléklete
Megjelenik havonta

II. évfolyam 3. szám 2002. január

<http://ij.nyugati jelen.com>

Szerkeszti: HUDY ÁRPÁD — München
Munkatársak: Irházi János — Arad,
Karácsonyi Zsolt — Kolozsvár

Anyagaink utánközlése csak a forrás megjelölésével

Molnár-C. Pál

Műzai láthatók e havi számunkban. Látni ismerik, tartják számon a múlt század e nagy magyar festőjét, a két világháború közötti időszak egyik legismertebb lap- és könyvillusztrátorát? Ismerik-e még a nevét gyermekkorának, iskolaéveinek színhelyén. Battonyán és Aradon?

A húszas-harmincas években az Egyesült Államok, Anglia, Svájc, Olaszország, Németország és a balti államok múzeumai és gyűjtői vásárolták képeit, jelentős grafikai pályázatok és díjakat nyert, külföldi és budapesti kiállításai rangos eseménynek számítottak. Bár csak mérsekelt, pályája egy-egy szakaszában volt modernista, nem pártolta őt a trianoni Magyarország hivatalos művészetpolitikája. A háború szétrombolta tengerentúli és nyugat-európai kapcsolatait, az azután berendezkedő rezsim pedig nemcsak nem támogatta, de pályáját is derékba törte.

Második oldalunkon a művész 1950-51-ben papírra vetett önéletrajzi írásából idézünk, abból a szép, gondos kiadványból, amely 1994-ben, születésének századik évfordulóján jelent meg a budapesti Szentimrevárosi Egyesület jóvoltából. A rajzokat is ebből a kötetből válogattuk.

Olasz város

Balázs Imre József

A téglagyár előtti tér

A téglagyár előtti tér
A délelőtti égig ér
A téglagyár a tégig ér
A tér csak épp a képre fér

A téglaszínű délelőtti
Egy gyár előtt, egy kép előtt
Gyér fénybe olt, felhőbe ölt
Egy délelőtti észlelőt

A félplafon a földön

Alázuhog a fény, a lábamnál megdöccsen;
a félplafon a földön, a másik fel fölöttem.
Kilóg a drót a falból, szikrázik, mint az isten
s csak felig ég a földszint a régi-régi liftben.

Derekmagas az emelet így elakadva éppen,
míg jön a mentőakció, lazán övemhez mérem.
Önműködő az ajtó, én működök, de ő nem,
s csak rángatom a sarkát e régi-régi képen.

Szűnyogtetem ha libben egy rozsdás, régi liftben,
nyelvem körül a szomszúság továbbkering a vérben.
Sörézt indulni csak, s eltűnni észrevétlen —
szűnyogtetem ha libben egy rég-régi liftben.

Nagy Koppány Zsolt

„Vér a havon”

Anyira valóságérülnének tűnt, hogy ezen a vidéken farkasokkal találkozék, hogy csak állt — szíve valamivel gyorsabban vert, mint szokott — és nézte az éhesen csillogó, huszonöt szemgolyót. A farkavezér egy félszemű hím volt, fél arasszal magasabb társainál.

— Téged sem a fél szép szemedért tettek meg vezérnek, mi? — motyogta, a farkasok vicsorogni kezdtek, közelebb jöttek, morogtak. Csodálkozott, hogy alig érez félelmet.

„Talán még mindig a meglepetés”, futott át az agyán: nem is látta őket, csak egy vonítást hallott, aztán csöndben, mint a villám, úgy csaptak le rá, „még mindig annak a hatása alatt lehetek...”

„Miért nem támadtak egyből, miért nem terítették le és marcangoltak szét, miért állnak itt?”, csodálkozott, „talán mert nem futottam, nem kiabáltam.”

Torkára fagyott a visítás, kiabálni nem volt lehetősége, nyelni sem tudott, nemhogy szaladni, mikor meghallotta a zajt, és meglátta a nesztelenül felé futó árnyakat.

„Talán ha józanul viselkedem és továbbra sem kiabálok, nem érzik meg, hogy félek, és ettől megzavarodnak”, gondolta, de máris nevétesnek tűnt a gondolat, viszont nevetni nemigen tudott („Vajon az milyen hatással lenne rájuk?”), csupán egy szánalmas vigyor ült ki az arcára, szinte odafagyott, éktelenül csúffá téve amúgy szabályos vonásait.

Folytatása a II.—III. oldalon

„Vér a havon“

Folytatás az I. oldalról

„Milyen furcsa... még mindig élek... Mennyi ideje is? Lassan két perce, hogy meghallottam őket...“ A farkasok csak álltak körülötte, nézték. Néha morogtak. „Hihetetlen, azt hittem rögtön ölnék támadáskor! Lehet, hogy ez csupán mítosz... előtte még farkasszemet néznek...“ A vigyor még kínosabbra fordult, a fák elfacsarodtak, keze megmoccant kicsit felfelé, a farkasok azonban így sem mozdultak, csak morogtak.

*

Városi gyerek volt, és falura udvarolt. Tetszett neki, az úri fiúnak, az ápoltság kisére sznob kicsúrnak mindaz a józan, természetes, nyers, enyhén durva erotika, ami Editből sugárzott.

Néha úgy tűnt neki, hogy Edit egyik-másik gesztusa, mondata túlzás, de ez az érzés hamar megszűnt, és szinte extatikus boldogságot érzett, mikor rájött, hogy Edit számára nem létezik a túlzás, legalábbis abban a kultur- és jelentéskörben nem, amelyikben ő maga élt és nevelkedett. Persze, megdöbbenett kissé, mikor megtudta, hogy Edit kiskorában bizony igen fiúsan köpködött, hegyesen meg hosszán-nyúlósan is, de ezt ügyesen leplezte, Edit pedig nem szégyellte nevetve elmondani. Még most is eleresztette néha a száját: ha már nem is köpött, de káromkodott, igen ízesen, szép tájszólásban, öröm volt hallgatni, s ezt látta Edit, egészen a legutóbbi, olvasás által megfertőzött időnkig – mely fertőzés az „Emeld ki a szellemi fertőzést és uralkodj!“-elv alapján hajtattott végre, sok könyv által, amelyeknek elolvasására szinte kötelezve lett Editke. Ezt is yigán művelte, közben gyakran kacskaringós hangot adva alapvetően jó kedélyének.

Az persze elkerülhetetlen volt, hogy pár hét olvasás után nevét ne Edithekné írja. Innen látszott, hogy még nem olvasott eleget, legalábbis nem a megfelelő műveket.

Csupán akkor húzta el a száját, gúnyosan durva mosolyt adván rajta helyet, mikor megint a szerinte szexuális nagyapához mentek, az öreg falusi bácsihoz, beszélgetni.

– Unom az öregget, mé' kell mindig odamenni? – kérdezte meg minden alkalommal, bár tudta a választ.

– Editke, lelkem, értsd meg, érdemes az öregre figyelni. Hihetetlen fantáziája van, úgy mesél, mint bármelyik hivatásos. Mit csinált egész életében? Építőtelepeken dolgozott. Ezzel a tehetséggel! Legyen hát valaki, akár az unokája kedvese is, aki figyel arra, amire még senki, és aki értékelni is tudja, ahogy és amit mesél.

– Az, hogy okosan bólogatsz, s mereszted a szemed, ha kell, ha nem... az szerinted az értékes értékelés?

– Jópofa és gonosz! Ilyennek is szeretlek. Te masszív menyecske, te gigantina – ölelte meg, mert tudta, hogy Edit ezt bóknak veszi, nem értvén a szót, s ezen titkon mulatott. Mint már mondtuk, városi intellektüel volt, irodalommal és filozófiával is kacérodott, sznobágnak sem találtatott híjával.

Edit édesanyja testalkatát örökölte. Nagypapja mesélte, hogy lánya nagyon szép volt, ketten is felakasztották magukat érte, a magas, izmos, de hihetetlenül karcsú, szép arcú leányzóért: minden izma, idegszála, pihéje és szőröcskéje a helyén volt, férfitőre nem lágyult, de kedves volt és odaadónak tűnt (az első akasztásig), haja hosszú volt, csillogott, melle feszesen domborodott, fara ringott meg táncolt, nyakán a pici pihécskék csak akkor váltak láthatóvá, ha megcsillant rajtuk a július délelőtti, tizórás napfény, de akkor aztán szemlevarhatatlanul szépek voltak. Most már el van húzva, igaz, hogy arca őriz még némi báját, ám izmokról és pihékről már alig beszélhetünk – de minek rúgni még egyet a döglött lóba...

Nagypapa szerette így kifejezni magát.

– Fiam, nem azért – fűzte aztán tovább a szót, mert azt erősen szerette –, de egyszer Editke is ilyen lesz (Editkét mégsem sikerült rávenni, hogy mindig jelen legyen ezeken a beszélgetéseken), én szóltam, aztán majd ne jöjj hozzám sírva...

Nagypapa azt hitte, hogy örökké fog élni.

– De apó! Magának magyarázzam? Nekem a most megéri az akkort! Legfeljebb úgy értelmezem majd, hogy kiteljesedett. De képzelje csak maga el! Csodás teste van, ízlése nagyvárosi, öltözködése majdnem az, s ami nem az, abban annyi báj van, hogy eleganciával ér fel! Okos is, némi könyv ráfér még, de arról gondoskodunk. Teremts magadnak virágot, hogy illatában is magadban gyönyörködhes! Csodálatos nő, s kívánhatok-e ennél többet?

Egy hete megint átmentek nagyapához, a szomszéd házba. Közben beszélgettek:

– Úgy látszik ábrándozol...

– A könyvek... amiket adtál... hol van már a jókedvű én?

– Ja, a könyvek.

Mielőtt ellátta könyvekkel, sokat gondolkodott: egy ilyen egészséges lelkű és testű parasztlányt egyféléképpen lehet olvasásra szoktatni: ponyvákkal. Aztán jöhet az irodalom. Esetleg romantika az elején, utána angol gótikus történetek, kevéske naturalizmus. Szünet, majd a nagyok.

– Légyen hát előttem az irodalomé – bókolt, mikor a színes borítójú könyveket odaadta, s kívánta nagyon karcsú Editet.

Edit meglepő gyorsasággal falta a buta történeteket, és meglepő mohósággal vonta a párhuzamokat saját élete és a regényszereplők kalandjai között. Kissé már kínos is volt, hogy úgy kellett csókolózni, mintha utoljára, a kastélyromok között, úgy kellett udvarolni, mint Lady Jane-nek, lovagolni kellett, sőt, vágatni – ritkán sikerült a tizenöt éves kancával, de ezt azért szerette hősiük, mert ilyenkor a szél felfújta Edit fehér ruháskáját, és kivillantak hosszú combjai. Nem volt szégyenlős. A hűség persze örök volt, a szerelem is haláláig tartott, a szív lángolt, s majd meghasadt, meghozandó áldozatokról pedig igen gyakran szóltak a dolgok.

Ezen a napon a párhuzamosok jövőt végzetesítően találkoztak, nagyapónál.

Így történt:

– Hát igen, gyermekeim, gyalog jöttem át a hegyen, nagyanyádkhoz, éjjel, szerelmes vótam, mint az istennyi, lobogott bennem a láng, olvasztotta a havat a lábam alatt, még sistergett belé, no, nekem jöttek a farkasok, fel a fára, vót ott kínlódás, rúgtam lefelé az ordasnak a pofájába, el is kapta a lábam, itt né, nem látszik, érdekes, a tavaly még látszott, há' rég vót, na, aztán szinte elaludtam, s majdnem lezuhantam a fáról, de hálisennek vonítottak mindegyre, képzelhetitek, ott volt a szemük előtt a hús, két méter magasan, kívántak is, mint disznó, a böllér, vagy még jobban, hahahaha, de legestovább engem, osztán tuggya az... hogy, de ecce csak elmentek, ejszen igaz se vót, lemásztam a fáról, már pitymallott, egy lódobogás vót a szívem a fülemben, s úgy mentem a nagyanyádkhoz, mintha tudtam volna, hogy odavan értem erősen, s hejde hogy oda lesz mikor meglát, hogy megérkeztemkor rögtön nekem is adja magát, ott reggeliben, a nyári konyhában, a forgácson... Hej, rég volt, se farkasok, se nagyanyád már, isten nyugtassa, ha én szerettem...

Editke szeme sötét volt, és mélységes, miként az időknak kútja, mikor – nem sokkal később – így szólt:

– Gyere át hozzánk, jövő héten, az erdőn keresztül... és reggelre légy itt.

– Ugyan, minek... Különb is, gyűlöld nagyapád hantait, ahogy te mondd, és farkasok sincsenek már, legalábbis itt a környéken. Így az áldozat sem nagy, gondolom az enyém se leszél úgy, mint a romantikus nagyanyád.

– Gyere át... kérlek – suttogta Edit, és látszott a szemében, hogy most találkozott benne élet és irodalom. – Azt meg, hogy mi is lesz az áldozat, engedd meg, hogy én döntsem el. Jártál te térdig hóban? És éjjel az erdőben? Jó, nincs már farkas, esetleg veszett róka, vagy juhász kutya, de így sem kellemes éppenséggel. Bizonyítsd be hát ennyivel, hogy szeretsz, nem nagy dolog, olvastam különben is... gyere át, s én majd elvégezem magamban, hogy áldozatod meghaláljam.

*

Mehetett volna busszal, autóval (apja, ha nagyon kéri, biztosan odaadja erre az éjszakára), sőt, biciklivel is. A határban leszállt volna, az erdő felé kerül, s térdig

havasán ereszkedik be, kívülről az Editék házába, vacogva, drámai élményeket mesélve, s aztán tűrve, hogy Edit simogassa, szeretgesse, meleg borral ajnározza, lerángassa „Nedves!” ruháját, s aztán elvégezzék magukban...

De nem.

„Mindig is hitványnak éreztem magam közöttük. Én csak egy kicsi vagyok nekik. Hiszem, hogy apó elment asszonyához a farkasok közt és ellenére is. Meg kell mutatnom, főként magamnak, hogy vagyok olyan: átmegyek. Igaz, farkas nincs, de rizikófaktor maga a tény.”

„És arra is gondoljak, mennyire más lesz így megkapni lelkemet... először... így, magam előtt is hősként, vitézül, tradíció által legitimizálva a vért és vigasztalva az első sokk okozta traumában vergődő áldozatomat...”

Eddig is kijárt néha a mezőre, de a kocaturisták összes jellemző vonását és kiegészítőjét magával cipelte: a rettenetesen Nagy Kést, a walkmant... A szendvicsek, kólák és mobiltelefon mellett azonban unta a természetet, de jó kővet vágott a fákhöz, mely ugyebár tűzifa, és az ágya is abból készült tudniillik, s aztán rögtön más. Szerette elmesélni nemvolt élményeit, késével felpiszkalta a hangyabolyokat, s medvebendőt képzel a helyükre. Körülbelül három percig bírta bámulni és csodálni „a Természetet”, utána már elviselhetetlenül nevelésnek találta magát, bekapcsolta a zenét.

Volt azonban egyszer egy alkalom, amikor mindezért szégyenkezve hajtotta le fejét a fák előtt.

„Most csak kést viszek magammal, a walkmantól nem hallatszik az éjszakai erdő, pedig az azért kell, kolbász és bor lesz Editnél, megérkeztemkor, mobiltelefon... hogy néz az ki?”

– Akkor indulok!

– Jól van, fiam, aztán ha egész éjszaka ott is ülsz, templomozás előtt gyere haza, mert még megszólnak, tudod milyenek falun az emberek...

– Tudom.

„Hála a fennvalónak s a városi rokonoknak!”

Editke szülei ugyanis látogatónak mentek másik, városra ficamodott lányukhoz, akinek nem jöttek be a dolgok, férje, a Rendőr verte őt, ivott, szóval kis, mindennapi tragédia, az érintetteket érintve... de néha ebbe a szülő is beletartoztak, s elmentek, hogy elvegyék Ilmától a kötelet, amivel búcsúlevelében fenyegetőzött, s helyette a szülői vigasztalás és szeretet flastromját és sósborszeszes borogatását helyezték nyakára és jobb sorsra érdemes, szintén fejedelműnői-pésgű homlokára.

„Az öreg korán fekszik, és felig süket, ráadásul a másik házban lakik, ha megsegít az isten, templomozás előtt nem jövök el, hanem Editkével sétálunk el az Atyai házba.

Este tíz felé vágott neki az útnak. A szülői hajnali háromkor indulnak a gyorsvonathoz a városba, szekérrel. Ha jól kilép, talán már reggel négy körül ott van, kellőképpen átfagyva, felajzva, s várja a meleg bor, mely egyszerre gyógyír és továbbfejlesztő-okadatuló mennyei manna a bekövetkezendő, gyönyörű Problémára.

Sokat olvasott hóban menetelő emberekről, hogy milyen lassan, s milyen nehezen és zihálva, s a megfagyni-vágy édessége, nem beszélve a heroikus továbbmenésről...

Nevetett, vidáman, kiegyensúlyozottan nyomult felfelé a hegyen, az erdő felé.

„Most értem meg először, hogy nem csak három perc...”

„No te, nézz oda. Az a fa mintha hozzám beszélne...”

„Nagyon vicces. Talán ha még két órát megyek, és figyelek, megértem, mit mondanak a fák.”

Láthatólag nem sietett, nem akart leizzadni, hiszen „egy mosdás, villanyfénynél az egésznek a romantikáját megöli, s akkor úszott az egymásban elvégzés... inkább legyen kissé téliessen férfiszagom.”

Erezte, hogy milyen erős, hogy milyen egészséges, hogy milyen fiatal és milyen férfi, hogy újra letapos egy virágot, de aztán persze gyűrű alakú vázába teszi megtört testét: „Ezt elveszem, ezt tényleg elveszem, harmadik az isteni gaza!”

Így virtuskodott az elméje, s nem is félt. Nem úgy, hogy rágondolt, s nem félt, hanem úgy, hogy nem jutott eszébe, egyáltalán létezik félelem.

Hogy lehet félni.

Hogy a fára kellene hallgatni.

Késének nyelével vidáman csapkodta törzsüket, ahogy elhaladt mellettük („Elhaladtomban, alattomban!”), olykor beléjük is szúrt, s arra gondolt, hogy szegény fa, maximum úgy tud bosszút állni, hogy lehullat magáról egy kullancsot. Editke nagy kullancs-specialista, s ha idejében ráhullanak ezek a szimpatikus állatkák, pont az ágyékaig másznak, mire odaér. „Hát kell-e külön előjáték?”

Erősebben csapkodta tehát a fák oldalát, hangosabban, hadd szotyogjon a kullancs. Ha valaki látja, azt hihette volna, hogy fél, és az éjszaka rémeit tartja távol magától.

Kalapos öregember

Persze nem. Csak úgy falták lépteit az erdőt, „tényleg kicsi, lassan teljesen sötét lesz, de nem baj, ott a telehold, mindig kijutok belőle!”

Csend volt, sehol egy mocnás, sehol egy hang, egy nyamvadt ág nem reccsen, egy hitvány madár se cserren, avar se hallik, hó se ropog, hidegen süt a hold és csend csend csend...

„Az a fa mondani akar valamit...”

S ekkor a kristálycsöndbe belerobbant egy farkas üvöltése, hangosan, hosszan és fájdalmasan. A fa mögül robbant bele, és ezer darabba törte ezt a légtelen, fullasztó csöndet, a szilánkok belevágódtak fülebe, agyába, végigfutottak testén és megbénították, s csak annyit látott, hogy három irányból, halálos csöndben felé futnak az árnyak.

*

És ott állt most, szánalmas, hülye vigyorral arcán, saját félszeg poénjai miatt zavarában.

„Bocsánat, ha tudtam volna, tényleg nem jövök erre, honnan a fenéből kerülhettek ide, hiszen évekkel ezelőtt kihaltak, hát kellett ez nekem, jó, még egy perc, addig nézem a félszeműt, úgy látszik ő tart itt rendet, miatta nem ettek még meg, csak egy percet várjatok fiúk, oké, most összeszedem magam, itt ez az ág felettem, inkább harapjak le a lábamat, nem bánom, a farkamat is, csak valami megmeneküljek belőlem, felugrom, nem mozdulni, nem elárulni, kon-cen-trál-ni!”

Izmai pattanásig megfeszültek. Aztán elugrott, erősen, hatalmasan, fölfelé, elkapta az ágat, a farkasok még mindig csak álltak és nézték. A lábait akarta meghimbálni, hogy azokat is felhúzza. „Csak egy himba, és kész, fenn vagyok, megmenekülve...”

Csak hogy ekkor tizenhárom állkapocs csattant össze a bal lábán, húzták lefelé, ordított, bögött, egyik lábát már letépték, de a másikra vigyáztak, a jobbra, minttha tudták volna, hogy azzal csak óvatosan, hogy azt letépni nem szabad, mert az az eszköze az egész test lerántásának, így csak lassan húzták hát, nem marcangolták, csak fogták erősen, ő meg ordított, már csak körmeivel kapaszkodott a lábán, a farkasok csak húzták lefelé, körmei csíkot hagytak maga után a fán, fehér csíkot, hosszú csíkot...

Ha oldalról nézte volna valaki a fát, úgy láthatta volna, hogy egy szánalmasan vigyorgó, fehér fogsortú száj, ráfröccsenő piros cseppekkel. Egy arc. Törzsén a két szemmel.

nézőtér

Az emberiség

2001 őszén két romániai magyar színház is vállalkozott Az ember tragédiájának bemutatására. A két előadás nézhetőség, érthetőség, hitelesség, kivitelezés és színészi alakítás szempontjából eltérő, ám egyik sem meggyőzően korszerű, tiszta és vitathatatlan értékű produkció, egyik sem győz meg arról, hogy a mai ember számára készült értelmezés. Legnagyobb jóindulattal sem lehet annál többet jóváhagyni, mint hogy mindkettő érdekes megoldásokat villant föl egy-egy jelenetben, és mindkettőnek vannak hiteles pillanatai.

Az ember tragédiája Marosvásárhelyen...

A marosvásárhelyi előadás a nem jó értelemben vett rendezői színház jellegzetes példája: a színészek nem kapnak elég támpontot a nehéz főszerepek megalkotásához, a tömegek, pontosabban a kar fontosabb, mint az egyéni alakítások. Anca Bradu előadásában a mellékszereplők a görög tragédiák kórusát idéző tömegből válnak ki egy-egy jelenetben, de a kar lehet Adám (Viola Gábor) és Éva (Kovács Ági/Márton Gyöngyi) megsokszorozása, fölnagyítása is, így a Paradicsomon kívüli első jelenetben egyenjelmezbe öltöztetett ádámokat és évákat látunk, a szöveg is föl van osztva a kórus tagjai között. Hasonló módon a Római színben sok pár bujálkodik „kórusban” a kórházi vaságyakra emlékeztető alkalmatosságokon, és így tovább, szinte minden színben.

Az előadást terhes látványvilág, nagyon sok dekódolásra váró szimbólum jellemzi: a tér minden eleme, minden kellék és tárgy közül valamit a rendező víziójáról, aki képekben, színekben fogalmaz, mintegy kaleidoszkóp szemcséiből áll össze egy mozaik, melyet nagyon-nagyon távolról kell nézni, hogy egységes egésznek hasson. Az aprólékos munka, a részletek túlzott kidolgozottsága azt eredményezi, hogy követhetetlen lesz az előadás.

A legtöbb jelenet olyan, mintha külön előadás lenne (érdemes lett volna csak néhány színt, esetleg egyet megrendezni ilyen igényességgel?), és valóban rendhagyó szerkezetű, az eredeti műtől eltérő az egész produkció. Manapság meg lehet másítani a klasszikus drámai szövegeket, akár felelőtlenül is, ritka az, aki számon kéri az alkotótól a fölösleges modernkedést. Ha az eredeti mű szellemében történik a kortársá alakítás (Jan Kott, például, nagy körültekintéssel tudta ezt megtenni Shakespeare szövegeivel), vagy ha a színházban bemutatott változat önálló, szuverén és frott soroktól nagymértékben különböző alkotás, el lehet fogadni a legbátrabb csonkítást, másítást is. De ha megbukik a rendezői elképzelés, mert nem elég indokolt, vagy ha a közönség számára érthetetlen a változtatás oka, jogosan meg lehet kérdőjelezni a szövegátstrukturálás létjogosultságát.

Anca Bradu sajátos látásmódjában az egész csodálatos himnusz egy grandiózus történelmi színjáték – még csak nem is emberi vagy isteni színjáték. A legvéresebb jelenettel indít, a párizsi kivégzések sorával, folytatja a második prágai színnel, majd a londonival, ahonnan visszakanyarodik a fonal az első mennybéli jelenethez. A továbbiakban nem történik ugrás, a Madách által megírt sorrendtől való eltérés, ám a különböző szereplők szövegeit gyakran felszabdadják, a már említett módon többen mondják Éva vagy Adám sorait. A dramaturg (Balási András) viszont elkövet egy-két salto mortale-t is: Éva a patriarcha szövegét mondja a konstantinápolyi színben, érthetetlen okból. Talapzatra kapaszkodva, stilizált harci vért mögött szavalva próbálja az egyházi méltóságot Szent Johannává nemesíteni? Ezt a jelenetet követi egy másik furaság: Madáchnál egy csontváznak és boszorkányok karának van egészen rövid jelenése; ők inkább egy látomás szereplői, mintsem a Tragédiáé. Ez elég ürgynek mutatkozik, hogy a rendező egy olyan kort, amire a szerző nem is utal, bevonjon a produkcióba: ósközösségek rituáléját mutatja be a kar a Kedves Gergelem (moldvai tánc) ritmusára, a szöveget viszont nem lehet érteni (ezért beazonosítani sem), mert maszkok fedik a kórus arcát.

Ritkán és kevés átmenet van egy-egy szín között. Ilyen szerepet tölt be a keménykalapot viselő bábjátékos, aki a londoni színből iá-tékmesterként vezeti ki Adámot és Lucifert (erre a szerepre a 1. szerű, egykoron Marosvásárhelyről emigrált Keresztes Sándort hívták meg), vissza a Mennybe, vagy a párizsi színt záró mondat (.....tanulj felőlem jobban vélekedni, polgár”, mondja az öngyilkossága előtt egy forradalmár tiszt), amely refrénként, kíméletlenül kísért több jelenetben. Különböznek a kórus jelmezei és kellékei az Adám által megálmodott történelmi korokban: a francia nemesek fehér ruhában pompáznak (a márkai és húga megsokszorozva), rizsporos parókákat skalpként tépik le a forradalmárok. Ez a kor jelenik meg a Mennyben is: az Úr (Széles Ferenc) nemes, aki szalonjában fogadja az angyalok hódolatát, és akinek kis kedvence, egy pufók arcú, réneszánsz puttó lengi be a freskók borította palotát. Már szó esett a Paradicsomon kívüli színről, melyben bőrdöngök és egyenruhaszerű zöld jelmezek teszik egyformává a kórust. Egyiptomban kisszékeken ülve sirat a nők kórusa; jajveszékel. Athénben favágók a polgárok stb. A színekben megjelenő hangszerek is különböznek egymástól: a prágai tanítvány zenész, nagybőgőt cipel magával, a francia nemesek hegedűn játszanak önsíratót stb. A színpad hátterében pedig, láthatóan, a színészek produkálják a hanghatásokat, a zenei aláfestést, a ritmust. Iosif Hertea zenéje az előadás egyik legérdekesebb eleme.

A marosvásárhelyi előadás

Anca Bradu láthatóan olyan megoldásokat keresett, amelyek hihetővé tesznek mindent. Fontos számára profanizálni, a földre hozni a Mennyben zajló jelenetet is, visszavonni a tragédia emelkedettségéből, elérhetetlenségéből. Az Úr csak alkotó, Lucifernél tehetségesebb és elismertebb, míg a sátáni elme ugyanabban a korban szürke eminenciás (fekete ruhát és vékony fémkeretes szemüveget visel). Nincs röplés az Úr jelenetben sem, nincs elrugaszkodás a Földtől: Adám a kórházi ágyra emlékeztető fémszerkezetek egyikén fekiüdve „lebeg”. Ilyen kontextusban érthetetlen, hogy miért nem keresett (nem talált?) megoldást az utolsó jelenetre is: a „Mondottam, ember: küzdj és bízza bizzál!” replika nincs előkészítve, erőltetnül hangzik el, majd a színen lévő állóképbe merevednek, egy hosszú, gyakran érthetetlen, ritmustalan produkció után.

csodálatos himnusza

Marosvásárhelyi Nemzeti Színház – Tompa Miklós Társulat

Madách Imre: Az ember tragédiája

Rendező: Anca Bradu

Díszlet- és jelmeztervező: Lia Maria Vasilescu

Zeneszerző: Iosif Herjea

Koreográfus: Málina Andrei

Dramaturg: Balási András

Festmények: Pál Péter

Szereplők: Keresztes Sándor, Viola Gábor, Kovács Ági/Márton Gyöngyi, Szé-
lyes Ferenc és B. Fülöp Erzsébet, Darabont Miklós, Fazakas Júlia, Fülöp Beáta, Henn
János, Katona László, Kézdi Imola, Makra Lajos, László Csaba, Tompa Klára, Zayzon
Zsolt, valamint Baricz Imre, Bartha Zsuzsanna, Gál Gyula, Incze Tamara, Kicsid Gizella,
Kiss Attila, Kocsis Gyula, Kolcsár József, Márton Eszter Naomi, Szász Kriszta, Újhelyi
Kinga, Veress Albert, Zsigmond Éva-Beáta főiskolás hallgatók.

...és Sepsiszentgyörgyön

A sepsiszentgyörgyi előadás alkotói sem tudták jobbat megoldani a ritmus kényes problémáját. Sokkal szerényebb kivitelezésű, szöveg-
színescentrikus bemutatót hozott létre Arkosi Árpád rendező, de
sem tudott megküzdni a könyvdráma buktatóival. A szerkezeten
nem változtatott, a jelenetek sora megegyezik az írott művel. Drama-
turg nincs föltüntetve a műsorfüzetben, ez lehet az oka annak, hogy
a szövegben nem történtek húzások. A szerepek értelmezésében vi-
szont nagyon pontos olvasat követhető nyomon: mindhárom főszereplő
tagoltan, érthetően tolmácsolja Madách gondolatait, ami nem kevés.
Ettől függetlenül, a négy órás előadás nem követhető egyenletes
intenzitással. Színesek és nézők egyaránt elfáradnak ennyi idő alatt.
Szerencsés megoldás talán az lett volna, ha a színi eszközök (díszletek,
jelmezek, világítás) és az értelmezésben hozott apróbb meglepetések
éberen tudták volna tartani a lankadó figyelmet, mert az előadás,
egészében véve, érthetőbb és befogadhatóbb, mint a marosvásárhelyi.

A sepsiszentgyörgyi Tragédia a színház előcsarnokában kezdődik. An-
gyalok dicsőítik az Urat dalkórus tagjaiként. A jelenet komikussá válik,
mert az előcsarnok üttört-kopott hamuzó bidéjére borított, áttetsző vászonra
helyeznek egy földgömböt, mint a befejezett nagy mű jelképét. Ez áll az
Úr (Nemes Levente jószágos atyát formál a szerepből) és az angyalok között,
ezen a kis planétán követel talpalatnyi földet Lucifer (Pálffy Tibor).

A továbbiakban nem használják az előcsarnokot vagy más rendha-
gó helyszínt, de az előadás mégis idézi a misztériumjátékok egyik
sajátosságát, az egyik színhelyről a másikra történő vándorlást. Egy-
szerű, gördíthető, magas lépcsők különböző módon egymás mellé he-
lyezve alakítják ki a színek játékterét. A dobogókból összetakolt áll-
ványok – kétoldalt látható az a három egyezményes jel, amely szinte
minden csomagon szerepel: esőernyő, pohár, nyíl rajza – oldalára
képzőművészeti alkotások egy-egy részletét festették, elvontan, sötét-
zöld tónusban (fölismerhető például Michelangelo Piétájának az
orra). Az előadás hideg világításában, mely nagyon kopottá, színtelenné
tesz mindent, ezek a díszletelemek nagyon barátságatlanok. Lucifer
minden színváltásnál a nézőtérre van: néha segít a díszletezőknek
összeállítani a legújabb helyszíneket, néha egy-egy gesztust ment át
egyik történelmi korból a másikba. Sántái mivolta hangsúlyosabb,
mit a marosvásárhelyi Luciferé: Pálffy Tibor sötét arca, mély szeme,
vézna teste és erőteljes jelenvalósága a színpadon nagyban hozzájárul
ahhoz, hogy elüssön az emberek világától. Jelmeze fekete selyem-
köpönyeg, piros sál, mezítelen felsőtest, fekete nadrág, míg az angyalok
kara világos színű köpönyeget visel. Ádám és Éva fehér tornamezre
vesz rá minden jelenetben egy-egy jelzés értékű ruhadarabot.

Jelenet a sepsiszentgyörgyi előadásból

Az ember tragédiája bemutatása során Lucifer szerepének értel-
mezése talán fontosabb, mint Ádám és Éva sodródásának árnyalása.
Arkosi Árpád interpretálásában a bukott angyal játékmester, aki szé-
pítés nélkül bemutatja a nagy történelmi (majd a képzeletbeli) színjá-
ték stációit, ugyanakkor érthetője is a látottaknak. Gongütéssel
vezeti át a Paradicsomból kikerült emberpárt az első történelmi színbe,
majd ugyanazzal a jelzéssel zárja le az időutazást. Mondanivalóját
tapasztalt, sokat látott és sokat gondolkodó vitapartnerként közli
Ádámval, mindig érthetően tolmácsolva a nehézkes Madách-szöveget.

Mátray László (Ádám) alakítása kiegyensúlyozott, mégis tempera-
mentumos és viaskodása átütő erejű egy-egy jelenetben. Ádám egy-
szerűen a megismerésre vágyik, és minden cselekedete erre irányul,
még akkor is, hogy ha belerokkan a tudásba. Emlékezetes jelenete az
előadásnak az ürrepiülésnek az a képe, amikor az egyik állványlépcsőjén
Lucifer Ádám karját fogva igyekszik fölemelni a csüggedő embert
magasabb szférákba, de annak teste a föld vonzásától nem tud el-
szakadni, minden izmát megfeszítve tart visszafelé a Földanya szel-
lemének hangjára. Az Évát játszó Ferenczi Gyöngyi is megtalálja helyét
minden jelenetben: tud ártatlan, szerelemre és ölelésre vágó nő, céda,
ravasz és csábos, szerető és számító polgár fruska lenni.

A sepsiszentgyörgyi előadásban a mellékszereplőknek is egyénisége,
arca van minden jelenetben. Arkosi Árpád, bár nem egyenletesen el-
osztott hangsúlyokkal, megpróbálta az emberiség csodálatos himnu-
szává varázsolni Az ember tragédiáját. Legnagyobb hiányossága az elő-
adásnak, a gyakori ritmus-kihagyások mellett, hogy egy-egy jelenetben
nem lehet komolyan venni a színpadi történeteket, a néző azon kapja
magát, hogy paródiának véli a véres komolysággal bemutatott színeket.

Sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház

Madách Imre: Az ember tragédiája

Rendező: Arkosi Árpád

Díszlettervező: Merétei Tamás

Jelmeztervező: Bozókai Mária

Zeneszerző, koreográfus: Könczei Árpád

Szereplők: Mátray László, Ferenczi Gyöngyi, Pálffy Tibor, Bocskárdi Magor, B. Piros-
ka Klára, Botka László, Bartha Boróka, Benő Kinga, D. Albu Annamária, Darvas László,
Debrezsi Kálmán, Diószegi Attila, Dósa Attila, Fazakas Misi, Gazda Zoltán, Jártó Kocsis
Emőke, Kólmics Mihály, Kelemen Klára, Krizsovánszky Szidónia, László Károly, Márton
Lóránd, Molnár Gizella, Nagy Kópeczky Kálmán, Nagy József, Nagy Alfréd, Nemes Levente,
Péter Hilda, Sebestyén Melinda, Szabó Tibor, Szilágyi Ottó, Veress László.

HEGYI RÉKA

A címben idézett meghatározás Harag Györgytől származik, aki 1975-ben, Marosvásárhelyen vitte színre Madách Tragédiáját. Az akkori előadás műsorfüzetében vall arról, hogy a színház összes művészt egyetlen becsületes szándék vezérelheti Az ember tragédiája bemutatása során: „a ma nyelvén, az itt és most élő közönségnek szólóan tolmácsolni a művet.” (in: Harag György színháza, szerk. Nánay István, Pesti Szalon, 1992, p. 135).

pergamen

Időszerűtlen párbeszéd

I. A művészetekről

Folytatás előző lapszámunkból

PHILOMÉLOSZ: Mégsem szakítanám folyton félbe a mestert, kedves Modernusz. Várjuk ki a végét, hátha megtörténik a csoda...

METÓDIUSZ: Tipikus! Még el sem kezdtük, még azt sem állapítottuk meg, mit akarunk, de Philomélosz már a csodáról ábrándozik. A módszeresség kizárja a csoda lehetőségét és ez ellen nincs apelláta, kedves Philomélosz!

MODERNUSZ: Csodákról beszélni, napjainkban? Legfeljebb miután elhelyezkedtünk a fikcióban, miután nyilvánvalóvá tettük, hogy most éppen a mágikus realizmusban leledzünk...

MESTER: Én sem beszelnék még csodákról, kedveseim, azt azonban megjegyezném, hogy teljesen mindegy, hol helyezkedünk el midőn állítani vagy tagadni kezdjük a csodát: lényege szerint a csoda nem ismeri a meghatározást. Ami nem jelenti azt, kedves Metódusz, hogy a módszer viszont nem ismeri a csodákat, ellenkezőleg: minden módszer, hogy úgy mondjam, egy csodán múlik. A módszer, ebben a megközelítésben, maga a megszelídített és ennek megfelelően adminisztrált csoda. Az már más lapra tartozik, hogy a rendszerek bürokráciájából következően, minden módszer magamutogatóan konzervatív, más szóval bármit, amit nem tud saját eszközeivel megmagyarázni vagy saját szemléletébe beilleszteni, csodaként kezel. Persze, ez a módszer szempontjából, pejoratív, sértően lekicsinylő attitűdöt jelent. Sokkal érdekesebb Modernusz barátunk észrevétele! A mágikus realizmust említve, látványosan türelmetlen kortársunk elismerte, anélkül, persze, hogy ezt észrevette volna, hogy a művészetek sosem mondtak le a csodáról...

PHILOMÉLOSZ: Pontosabban mondván, a csoda leírásáról...

METÓDIUSZ: Leírni csupán azt lehet ami van. Ha eljutsz a leírásig, azt jelenti, hogy a létezés számodra már nem problematikus!

MESTER: Megdöbbenő, ó Metódusz, milyen fintorokat vághat a vadhatásaitól még nem tisztított módszer. Lám, milyen mély és sorsdöntő gondolatokra juthatunk a módszeresség üldözésével anélkül, hogy észrevennénk. Hogy mit lehet leírni vagy számbavenni, az csak azután dől el miután közös akarattal egyetértünk abban, hogy mit fogadunk el létezőként. Ezt követően bármit leírhatunk, beleértve a létezőként elfogadott semmit is. Sokkal drámaibbnak érzem Metódusz második gondolatát. Aszerint a létezés csak a hiány szintjén problematikus, azaz a leírt valóság megnyugtató és egyben semmitmondó. Még mielőtt megvádolnánk valakit belemagyarázással, szeretném nyilvánvalóvá tenni, hogy Metódusz mindezt csupán mondta anélkül, hogy gondolta volna.

MODERNUSZ: Ezt értem. Egy egész évezred fáradozott azon, hogy rávezessen minket, moderneket, a világ kettősségének felismerésére. Hogy van tudatos és nemtudatos, jel és jelentés, szöveg és metaszöveg. Nem csodálom, hogy Metódusz, aki valóban fölöttébb módszeres, nem tudja, mit mond...

METÓDIUSZ: Ha van valaki aki igazán érzi a módszeresség korlátait, az éppen hogy a módszer embere. Én is tudom, hogy a formai pontosság elengedhetetlenül a tartalom rovására megy. Ha másképp nem legalább úgy, hogy meghatározza a mennyiséget és a hozzáférhetőség milyenségét. Egy adott forma csak annyit tud befogadni a tartalomtól, amennyire méretezve volt, másrészt ehhez a tartalomhoz csupán a varázsszó ismeretében juthatunk el...

MESTER: Ezek nagyon helyénvaló és pontos megállapítások. Visszatérnék azonban Modernusz barátunk megjegyzésére, miszerint a kultúra fejlődése az utóbbi évezredben felvetette számunkra a világ kettősségét. Azt hiszem helyesebb, ha az ember kettősségéről beszélünk, ám ezzel már tagadjuk is Modernusz észrevételét, hiszen a középkori embernél senki sem birtokolta jobban ezt a kettősséget. Szerintem, s mivel veszem észre Philomélosz türelmetlenségét, jellemem, hogy máris visszatérünk a művészetekhez, arról kell itt vitatkoznunk, hogy miképpen költötte át a modern művész szépséges semmitmondásra a régiek mély meggyőződéseit. Azok számára ugyanis nem volt kétséges a lét alapvető kettőssége: a test és a lélek, az ember és az Istenek, a férfi és a nő, a yin és a yang, az előtt és az után mint adottságok és nem mint kérdések jelentkeztek. Ezt a

problemátikus adottságot rombolta szét az a modernitás, amelynek kulcsszava az egység volt. Nem véletlen a dialektikus gondolkodás óriási sikere az elmúlt évszázadok során. A tizenkettedik-tizenharmadik évszázadban még a misztikus egység keresésében jelentkezett, ám nagyon hamar kiderült, hogy az akkori vallásos szemléletbe ágyazódott nézőpontot nem lehet belülről leteríteni. Kívülről kell támadni, s ehhez megfelelő loállás szükséges. A modernnek ezt a loállást a tudományban vélték megtalálni. A modern gondolkodás, éppen ezért, Giordano atya az Egyről írt párbeszédével kezdődik.

METÓDIUSZ: Itt van tehát a kulcs elásva! Gondolhattam volna, hogy ide igyekszik fölöttébb ravasz mesterünk: támadás a tudomány ellen! Manapság eléggé divatos lett ócsárolni a tudományt, lejáratni azokat a módszereket, amelyekkel elértük mindazt, amit kultúrának és civilizációnak nevezünk...

Cyrano

MODERNUSZ: Várjuk csak ki a végét! Valami azt súgja nekem, hogy ez csupán a kezdet. Mesterünk még tartogat meglepetéseket számunkra.

MESTER: Hát, igen, a gyanakvás amellyel figyelünk a beszélőre, valóban modern attitűd. A megkettőzött lét velejárója, mondhatnám amennyiben már a végére jártunk volna. Ám egyelőre még alig tisztáztunk néhány fogalmat. Vegyük őket sorra: az arc, amely a lét önazonosságát, a romlatlan középpontot hivatott kifejezni. Első és abszolút értelmében ez az Isten arca. Nem hiszem, hogy külön kellene emelnem: az isteni arc nem az érzékekben, hanem az értelemben fogalmazódik meg. Érzékelni az isteniesülés töredékeit lehetséges: a nagy vallásalapítók jelentik ezeket a töredékeket s rajtuk kívül még néhány szent személyt vehetünk számításba. Azonban az „ARC” érzékelése minden esetben problematikus és nélküli az evidencia megnyugtató ismerveit. Ezért szükséges az álarc, a maszk:

a kimerevített expresszivitás, a kifejezés, mint utalás arra, ami mögötte van, de ami érzékelhetetlen. A valódi művészet álarc tehát, de olyan álság, ami nem önmagára, hanem a mögöttes abszolútumra utal. Jelzés, kifejezés, expresszió, amely másért van, de ez a más maga a végtelen létezés, más szóval maga az Isten. A gond — és, természetesen, maga a gondolkodás is — akkor kezdődik, amikor az álarc mögötti érzékelhetetlen valóságot tagadni kezdjük. A tagadás eljuthat odáig, hogy mint létezőt csak önnönmagát tételezi s minden mást semminek nevez. Nyilvánvaló, hogy az álarc mögötti létezés állandó tagadása képtelen megszüntetni magát ezt a létet, azonban arra kitűnően alkalmas, hogy olyan tartalmakat képzeljen az álarc mögé amelyek esetlegesek és, valójukat tekintve, az álarchoz és nem az álarc mögötti isteni létezéshez tartoznak. Összefoglalva: a valódi művészet olyan kifejező álság, amely az emberi lét isteni hátterére mutat, ezzel szemben az „álművészet” megakad a maszkban vagy, amennyiben tovább megy, csak esetlegességeket talál az álarc mögött. Ebben az esetben a maszk tükrörré változik, azt mutatja, aki éppen „nézi”. Nem véletlen, hogy a modern esztétikák minden estében visszavezethetők valamilyen tükröződés-elméletre.

PHILOMÉLOSZ: Egyszerre megdöbbentő és homályos az, amit itt most kifejtettél. S amit végképp nem értek: miért elengedhetetlen, hogy a maszk mögött az Istent tételezzük?

MESTER: Van úgy, hogy a homályosság hozzátartozik a dolghoz. Talán ez az a pont ahol a művészet elválik a tudományoktól. A tudós zavarba jön a homályos értelem és kifejezések előtt, célja, hogy ezekről mihamarább megszabaduljon. A művészt nem zavarja, inkább inspirálja a pontos körvonalakat és terminusokat nélkülöző helyzet és adottság. Azt, amit nagyvonalúan és pontatlanul, művészi tehetségnek nevezünk itt érhetjük leginkább tetten. Lehet, hogy megdöbbentő, de a művészet, hasonlóan a valláshoz, nem kötődhet a viszonylagoshoz. Utalási területe csak az abszolútum lehet, s ezáltal

különbözik a tudományoktól - ezeknek kutatási területük van, amely mindig esetleges és önmagát, mint valószínűséget határozza meg -, és azon sem kell meglepődnünk, hogy hasonlít a filozófiához. Azt hiszem, ezek után kijelenthetjük, hogy a művészet nem szakadhat el a filozófiától és a vallástól, de jó, ha távol tartja magát a tudományoktól. Különben saját létehetőségeit szünteti meg éppen úgy, ahogyan ez napjainkban megtörténik.

MODERNUSZ: Nem tudnám egyértelműen visszautasítani ezt a gondolatmenetet, de elfogadni se tudom. Zavar a tudomány háttérbe szorítása, a filozófia és a vallás előtérbe toléása. Nem értem, miért fontos az, hogy az abszolútumot, mint az Isten arcát határozzuk meg. Szerintem elég, ha csak mint végtelen lehetőséget tételezzük, így aztán nyitva hagyjuk az ajtót a tudomány számára is...

METÓDIUSZ: Arról már nem is beszélve, hogy a tudomány lefokozásával a módszeresség lehetőségeit is megnyirbáljuk. Márpedig a semmi ellen csak tudományosan és módszeresen harcolhatunk...

MESTER: A semmi ellen nem lehet harcolni! A semmi ellen semmit sem lehet tenni. A semmivel az a baj, hogy ameddig nem hozzuk létre, nem is létezik. Don Quijote harcol a semmi ellen és mivel ő hozta létre, ez neki tökéletesen megfelel. Persze, nem véletlen, hogy a modern irodalom első nagy alakja éppen ez a fantasztá széplélek. A végtelen lehetőség pedig fából vaskarika: a lehetőségek számunkra vannak, létmeghatározások, s ezért mindig végesek. A lehetőség nem tud mit kezdeni a létezéssel, amely, mint isteni attributum, kimondhatatlan és éppen ezért meghatározhatatlan. A modern gondolkodás, mint minden történetileg meghatározott létattitűd, létrehozta saját paradoxonát, amely a következőt tételezi: az elgondolhatatlan Istennek meg kell halnia azért, hogy mi el tudjuk őt gondolni.

PHILOMÉLOSZ: Nyugtass meg mester: a művészetek újra visszanyerik az őket megillető helyet az ember életében?

MESTER: Ezt, kedves Philomélosz, nehéz lenne megmondani. A művészeteknek nincs kijelölt helyük, mint

ahogyan semminek sincs ilyen helye. Kijelölt helye csupán az embernek van, s mindaz amiről beszéltünk, hozzátartozik a lehetőségeihez de, amint azt már mondtuk: az ember lehetőségei nem végtelenek.

Itt, mert beavatottak módjára figyelt, jött a pincér. Modernusz ragaszkodott ahhoz, hogy fizeti az egészet, ám Metódusz ezt másképp látta. Szerinte az lett volna a helyes, ha mindenki fizeti a saját fogyasztását és közösen a Mesterét. Mint kiderült, elgondolásának volt egyetlen, de megkerülhetetlen akadálya: Philomélosznál, mint általában, most sem volt pénz. A felfedezés teljesen tanácstalanná tette Metóduszt. Miközben, Modernusszal és Philomélosszal együtt, próbálta megtalálni a megoldást, a Mester fizetett: „Legközelebb mi jövőnk!”, nyugtázta Philomélosz a gesztust.

A Mester zavartan mosolygott és elindult hazafelé.

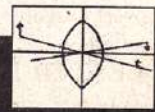
NÓTÁROS LAJOS

Cyrano Illusztráció

Párbeszéd a hagyománnyal

oldalnézet

Az 1980-as évek végén bekövetkezett társadalmi-politikai változások, úgy tűnik, az irodalom státusának, szerepének módosulását is előidézték. Nemzeti irodalmunkra, akárcsak Közép-Kelet Európa valamennyi „kis népének” irodalmára, évszázadokon át jellemző volt egyfajta szereptöbblet felvállalása. Íróink, költőink legjobbjai szinte mindig sorstisztázó szándékkal nyúltak a tollhoz, az írást nemcsak művészetnek, hanem közösség-szolgálatnak is tekintették.

Jellemző volt ez az elmúlt fél évszázad romániai magyar irodalmára is, amelyről vibrálóan eleven, bár meglehetősen kaleidoszkopikus képet kaphatunk a Polis Könyvkiadó **Vissza a forrásokhoz. Nemzedékvallató** (Kolozsvár, 2001) című kiadványából. Az interjúkötetben a kolozsvári Láthatatlan Kollégium 1997/1998. évfolyamának diákjai beszélgetnek az említett időszak néhány reprezentatív írójával, költőjével és kritikusával. Az interjúk készítőinek eredeti szándéka az volt, hogy megvizsgálják, milyen szerep jutott a Forrás első nemzedékének a romániai magyar irodalom megújításában. Am vizsgálódásuk eredményeképpen bebizonyosodott, hogy az 1956-ban indult „erkölcsi ellenzék nemzedékének” (Láng Gusztáv) tagjai egyénileg éltek és vívták meg harcukat a művészi érvényesülésért, az újítás és önkifejezés jogának érvényesítéséért. Ennek a felismerésnek köszönhetően módosulhatott a kötet szerzőinek terve, és bár nem mondtak le arról, hogy ennek a művész-nemzedéknek a közös vonásait számba vegyék, engedték személyesebb mederbe terelődni a beszélgetéseket.

Így hát Lászlóffy Aladár, Lászlóffy Csaba, Jancsik Pál, Bálint Tibor, Szilágyi István, Kántor Lajos és Láng Gusztáv vallanak irodalom és hatalom, kritika és hatalom, kritika és irodalom kapcsolatáról; író, olvasó és kritikus véd- és dacsözvettségéről az ember- és szabadságellenes hatalommal szemben; kisebbségi létről és egyéni kiszolgáltatásról; lázadás és újítás, egyén és közösség ambivalens viszonyáról, egy újfajta hagyomány és egy új értékrendszer megteremtéséről, és nem utolsósorban a nagy nemzedéktársról, Szilágyi Domokosról. Megannyi olyan téma, amely nemcsak a szakember, hanem a laikus olvasó érdeklődését is felkeltheti.

Egy olyan korszak elevenedik meg a könyv lapjaiban, amelyre az írott szótól egyre inkább elszakadó ifjabb nemzedékek akár így is rácsodálkozhatnak: „Milyen becsülete lehetett még akkor az irodalomnak!” Az a „cinkos összetartozás” (Szilágyi István), amely az író és az olvasó szövetségeseivé kovácsolta össze az elmúlt parancsuralmi rendszerben, egycsapásra megszűnt a rendszerváltás után. „A hajdani olvasó hátat fordított az irodalomnak, és már csak akkor köszön vissza az íróknak, ha annak arcát nagy ritkán föl villanni látja a képernyőn” – összegzi némiképp keserű szájjal Szilágyi István. Korunkban megnőtt a publicisztika szerepe, az irodalom visszanyerte művészet státusát. Csak hogy a helyzet helyettén „normalizálódásának” (Kántor Lajos) van egy komoly árnyoldala is: „jelentős szerzők művei nem jutnak el vagy nem úgy jutnak el az olvasóhoz, ahogy korábban.” (Kántor L.)

S félt, hogy ennek nemcsak az olvasó látja majd kárát.

RUJA ILDIKÓ

**VISSZA
A FORRÁSOKHOZ**

nemzedékvallató

Új könyvek, ajándék falinaptár és sok más
meglepetés az új katalógusunkban!

**NÉPSZERŰ SOROZATUNK
A MŰVÉSZET TÖRTÉNETE**
kötetenként 199 000 lej

csak most

Minden jelenlegi és jövőbeli tagunk, aki 2002. március 23-ig leadja rendelését és legalább három könyvet rendel, részt vehet nyereményjátékunkon, ahol visszanyerheti rendelésének az ellenértékét.

4100 Miercurea Ciuc c.p. 103, jud. Harghita
tel./fax: 066-117-050, rendeles@emk.ro

Vári Fábán László

[Egy ócska thriller hatáskeltéséhez]

Egy ócska thriller hatáskeltéséhez, ahol pszichopata szereplők hallanak Hangokat, ahhoz tudnám hasonlítani a helyzetét, mióta nem találkozott velem. Itt van az ajándékom, ez a hülye *Sétaminta*, vagy mi, no meg a diktafonom, ami ezt az egészet okozta. Mert amikor visszahallgatta a mondatait, azt hitte megőrült, de azóta sem tud szabadulni attól, hányféle beszélő élhet benne. *Mennyországkulcsnak* azóta nem láthatja már a primuláját, és az *Angyaltróbitát* se hoztam szóba, ennyi volt, elég volt, neki elege van az egészből.

[Aki csak látta leszíjazott]

Aki csak látta leszíjazott kezét-lábát, arról is tudott, hogy mennyire vágyott a beszéd értelméhez visszacsatlakozni. A kacagáshoz, Édesistenem, a hancúrozó nőszavakhoz, miket még valami angyalrafinéria is körbecsengettyűzött. Körbeduruzsolt valami mosolyos helyet, hogy talán itt, s ezen a hangfekvésen átkerülhet (mikor intenek) abból az éterálmodásból. És valóban különváltak a műtőkacajok a steril-fémes pakolászásoktól, ám a tartós színeváltozás örök nyomot hagyott a megszólalásában. „Én a dikcióm vagyok, ezentúl nincs telefon-számom, emilcímem – ne keressetek. Az ajtómon nem nyílik a rokon, barát szókra sem, a Web-side-on helyét egyetlen rajzolat takarja. Itt. A rendszerem alkalmazottjaként a létszámléépítettek közé kerültem.”

Egyetemes érvényű és hangsúlyosan kárpátaljai

Vári Fábán Lászlónak legutóbb tíz éve jelent meg verseskötve. Azok az olvasók, akik figyelemmel kísérik a szerző munkásságát már igencsak várhatták az új kötetet. Ezt a várakozást az az öröndetes körülmény is fokozta, hogy az elmúlt időszak alatt Vári Fábán Lászlónak több jelentős versével találkozhatott az érdeklődő. Az új könyv, a *Világtalan csillag* megjelenése tehát már nagyon esedékes volt...

Nem is csalódik benne az olvasó. A *Világtalan csillag* költői világa az 1992-es *Kivont kardok közt* című kötethez képest tovább szélesedett és mélyült. A szerelem színeit és a történelemhez kapcsolt szabadságeszmét újabb árnyalatokkal gazdagította a szerző. Az olvasó megintcsak rádöbben: itt egy rendkívül rokonszenves költői személyiség tárulkozik föl. Ebben a költői világban az emberi létezés értelme szorosan hozzákapcsolódik a közösséghez, a nemzethez. Az egyéni sors és a közösségi létezés egymástól elválaszthatatlan. Ezekben a költeményekben egyszerre lehet érzékelni a kárpátaljai sajátosságokat és a nemzeti örökséget.

Szembeötlő a keresztény hit emberformáló jelenléte. A Boldogasszony-kultusz is megjelenik a *Kisasszony-napra* című versében. Utalás révén ugyan, de megjelenik, hiszen a világ pusztulásában a magyarság sorsa foglalkoztatja leginkább a költőt. Ezért idézi fel Szűz Máriát, akinek a kegyelmébe ajánlotta nemzetét Szent István. „Nyíló egedben tündököljék / a napba öltözött asszony képe” – írja ebben a versében a szerző. Ez pedig a magyarság napimádatán keresztül felidézi azt a Boldogasszony-kultuszt, amely már a kereszténység felvétele előtt létezhetett a magyarság körében...

A szerelem és a szabadságeszme az emberidő újabb szakaszában, az ifjúság elmúltá felől is megjelenik ebben a kötetben. Hiteles ez a megszólalás is. Az öregedő szemléletben újrafogalmazódó szerelem és szabadságeszme megkapó színárnyalatokkal gazdagítja fel a korábbi verseket. Végtelen komolyság és groteszk felvillanások közt, elég sok mosolygás közepette bontakozik ki ennek a költészetnek egy újabb távlata. „Hűszéves ifjúként lerántom ingem, / és a szélben meglobogatom. / Visszatér számba a márciusi szó, / mellém szegődik ugyanaz a lány” – olvasható a *Mint vérző pólya...* című költeményben. De az emlékezés révén az ifjúság és a szerelem nem múlik el. Legyen az lelki avagy testi – változatlan erővel van jelen. „Fogam a fogaidhoz koccant, / combjaid zárja picit moccant, / a takarót lassan megemelte, / s elszállt a hajnal énekelve.” – olvasható a *balti szél balladái*-ban.

Ennek a költészetnek nincs szüksége mennyiségi mutatókra. Lezárásra pedig, összegzésre természete szerint most a legkevésbé alkalmas. Túl korai még az összefoglalás. Ami folyamatosan gyarapodik, ami a legszebb eredményeit belső igényből töretlenül árnyalja és gazdagítja tovább, azt nem szabad erőszakkal lezárni, lekerekíteni. A szerző személye, az életkora hiába érte el a kerek ötven esztendő, az csak az emberi életidő szerint érződik kereknek. A költői személyiség egészen másféle idő szerint alakítja életét, a költői világot pedig nem a személyen keresztül kell érzékelni. Minden költészethez értő olvasó látni fogja ezt az ellentmondást. Amikor a szerző mind gyakrabban beszél a halálról, az elmúlásról, az a költői létérzékelés gazdagodását mutatja, és nem azt jelenti, hogy maga a költő készülődne a befejezéshez... Nincs provinciálisabb szemlélet, mint amikor a belső törvényszerűségeket nem a nekik megfelelő nagyság szerint hagyják kibontakozni, hanem külső szabályoknak rendelik azt alá. Vári Fábán László költészete pedig egyetemes érvényű – és hangsúlyosan kárpátaljai...

k&e Közép-európa

Európa felfedezi egyik nagy íróját

Márai Sándor, XX. századi klasszikus

Márai Sándor

Száműzött sokféleképpen lehet az ember, az íróember különösen. Huszadik századi klasszikusunk, Márai Sándor minden dimenzióját átélhette ennek a kényszerű elidegenülésnek: hazától, szellemi otthonától, befogadó közegtől elzárva, térben és időben számkivertve ítéltetett remény nélküli alkotásra éppen írói kiteljesedésének korszakában.

Magyar s egyszersmind európai írónak adatott lennie oly korban, mikor mindkettő lehetetlen vállalkozásnak tűnt: magyar írósgát csak önkéntes Robinzonként gyakorolhatta a nagyvilág szíge-

tén, mely erre a fajta (közép)európaiságra sikert és vak volt.

Százados panaszunk, hogy irodalmunkat Európa – már csak a nyelvi korlátok miatt is – nem hajlandó méltóképp értékelni, befogadni. S akkor egy halott, már-már hazájában is elfeledett magyar íróval megtörténik a rég várt csoda: föld-résztünk nagy nemzetei egyszerűen a legnagyobbak egyikeként fedezik fel s ünneplik versengve.

Itáliából, háború utáni exiliumának első stációjából indult el művének posztumusz diadalútja. A gyertyák csonkig égnek című regényének olasz kiadása elemi sikert hozott, melynek visszhangja átsapott az Alpokon túlra: Németországban pár éve valóságos Márai-kultusz alakult ki a művelt olvasók körében, művei egymás után látnak napvilágot rangos kiadásban s a méltatások versengve licitálják túl egymást. Franciaország és újabban Nagy-Britannia egészíti ki a kései hódolók sorát.

Az alábbiakban német kiadója, a neves Piper különkiadású ismertetője alapján érzékeltetjük Márai Sándor művének befogadását Goethe hazájában.

„Vajon nem kellett volna nekünk, előrehaladott korú tanúknak, már rég tudni róla? Hol volt a szemünk, a fülünk?” – kérdezte teljes joggal Karl Harpprecht 2000 decemberében a Die Zeit hasábjain. Hogyan merülhetett teljes feledésbe egy ilyen hatalmas mű, melynek helye van a világirodalomban? Hogyan tűnhetett el egy a magyar Márai Sándor rangjának megfelelő író az irodalomtörténet sülyesztőjében?

Az „A gyertyák csonkig égnek” megjelenésével nemcsak elismert kritikusok, mint Marcel Reich-Ranicki („nagy európai író”) hirdették meg Márai Sándor „régóta esedékes újfelfedezését” (Frankfurter Allgemeine Zeitung). Olvasók százezrei szerettek bele ebbe a halk

történetbe. A könyv bestseller lett. Márai Sándor posztumusz a kulturális mellékletek és az olvasók sztárjává vált az ő „magyar éji zenéjével” (Die Zeit). Hogy a Márai-reneszánsz (eddig több mint egymillió eladott Piper-kötettel) még csak elkezdődött, arról tanúskodnak időközben kiadott újabb művei, mint az „Eszter hagyatéka”, a „Zendülők” vagy át-fogó életrajzi írásainak első részei. Szinte elképzelhetetlen, hogy ez a lenyűgöző, sokszólamú mű elmúlt idők kincséneként kallódott fél évszázadon át. Hiszen Márai Sándor a negyvenes évekig egyáltalán nem volt ismeretlen; sikeres regényei Európaszerte neves kiadóknál jelentek meg. Már ifjúkorában, tanulói éve alatt publikált a tekintélyes „Frankfurter Zeitung” hasábjain.

Márai egész életében szenvedélyesen írt. Publicisztikája köteteket töltene meg (legalább százat, becsülte ő maga). Amikor 1948-ban elhagyta Magyarországot, tizenhárom kiló könyvről állított ki számára elismervényt a posta. „Ennyit nyomnak a műveim. Ez a súly elgondolkodtat. A jövőben óvatosabb leszek. Csak 150-200 gramm között akarok írni.”

1900-ban, jómódú ügyvéd fiaként született a magyar Kassán, melyhez egész életében gyűlölet-szeretet kötötte és amelynek multikulturális provincializmusa Amerikába is elkísérte a büszke öregembert. 1919-ben hagyta el a „jó, finom, ostoba, poros várost”, nyugati irányban. Átesedés, a felvilágosodott Európát kereste, mivel a háború végén összeomlott az Osztrák-Magyar Monarchia régi világa. De e régi világ gondolkodását és viselkedési módját már elvitte Nyugatra.

Több évi utazás után hazatért Magyarországra és megszülettek első írói sikerei. Míg a zaklatott Európa reménykedni kezdett a két háború közt, ő gyökereit kutatta. Német származású magyarként született a Dunai Monarchia egyik provinciájába, elődei, tehetős családjá „mániákusan” magyar volt. Ebben már fiatallembereként felismeri az előítéletekkel átszótt kisebbségi érzést. A leáldozó korszak iránti szeizmográfikus érzékenysége találó humorral, magabiztos eleganciával és pregnáns költőiséggel párosul az „Egy polgár vallomásai”-ban. Háború utáni emlékiratainak komor hangulatát már 1944-es bejegyzései előlegezik. Márai szkeptikusan figyelte az oroszok bevonulását. Egy faluban találkozik szembe az első, korántsem ellenszenves vöröskatonával. „Sokak számára egyfajta felszabadulást hozott az ifjú orosz, a náci terrortól való szabadulást. A szabadságot azonban nem hozhatta el, mivel az

nek magának sem volt meg.” Csalhatatlanul felismeri a szellemi élet uniformizálását, az alkotás ellehetetlenülését. A felszabadítók megfojtják a szabadságot. Egyre gyakrabban teszi fel a kérdést: menni vagy maradni?

1948 szeptemberében hagyja el azt az országot, amelyben nem élhet többé, de amelynek nyelve örökre a hazája marad.

„Európa a század klasszikusai közé fogadja Márai Sándort.”

Berliner Morgenpost

„Dosztojevszkij izzású és mélységű parabola.” (Eszter hagyatéka)

Frankfurter Rundschau

„Ugyanakkor természet rendelte emigráns volt, hazátlan, szerzőként is többnyelvű, enyhén cinikus és roppant kétségbeesett.”

Süddeutsche Zeitung

SAID

1947-ben született Teheránban. 1965-ben az NSZK-ba emigrál. 1987 óta jelennek meg kötetei. Főleg költeményeket ír, de rádiójátékok, visszaemlékezések és egy mesekönyv szerzője is. Számos nemzetközi díjat és alkotói ösztöndíjat nyert el. Német nyelven közölt munkáiból eddig holland, francia és magyar fordítások készültek.

Levél Európához

Emlékszel, Európa,
első érintéseinkre
talán 14 vagy 15 éves lehettem, serdülő,
ki "fültü diúvel a diktatúra ellen
útra Kelt
megkeresni a Szabadságot.
„Szabadság, az ember színe
ahogyan Louis Aragon nevezte e kincset,
melyet mi csak Európában kereshettünk;
fültünkben még a Francia Forradalom harsonái:
„Szabadság, Egyenlőség, Testvériség!”
Útra kelt hát a serdülő,
megkeresni a Szabadságot,
megkeresni Európát.

(...)

E találkozás örökre szóló élmény volt.
Újra remélt.
És még többet is tanult Európától:
főleg öröktől,
kik megtanították egyenesen járni,
am "eki és barátainak oly nagy szüksége volt
az elkövetkező években.
És még egyre megtanította őt Európája,
éspedig hogy
„A szabadság mindig a máskéntgondolkodók
szabadsága

Tehát mégis: Európa a Szabadság!
A serdülő ott Teheránban nem tévedett.
És a diák élvezte és védelmezte a szabadságot,
kéz a kézben európai barátaival.
Műt érdekelte a titkosszolgálat odahaza,
mely a későbbi emigránst pontosan nyomon követte?
Egyedül a Szabadság számított.

De épp ez a szabadság és az európai barátok
mutatták meg neki Európa másik arcát,
a visszataszítót.

Megtudja, hogy országának titkosszolgálata
a legjobb kapcsolatokat ápolja
az Intelligence Service-szel
a Deuxieme Bureau-val
a Verfassungsschutz-cal
akik a teheráni kollegáknak
spicimunkával és információkkal játszanak kezükre.

Am mindez nem elég.
Megtudja, hogy a kínzóeszközök
Európából származnak – az ő Európájából!
A kínzóeszközök, melyekkel a diktátor próbékjei
nőket kínoznak, hogy azután
„mocskos európai kurvá”-nak nevezzék őket.

Micsoda Európa!
Megkínzottainkat
- ha el tudnak menekülni –
szakklínikaiba fogadja
s új gyógy módokat fejleszt ki
sebeik kezelendő,
ugyanakkor szerszámot ad el a kínzóknak:
bilincset, gumibotot, áramütőket!

Előbb a mérgesgáz,
aztán az álarc ellene;
majd gázfelderítő páncélosok
s legvégül a gyógyszerek.

Mindent eladsz Te, Európa,
és így szerzed magadnak ama betegséget,
amely miatt egy napon a történelem
beszámíthatatlannak nyilvánút majd.

Skizofrén Európa,
hol ártatlan ifjúkori szerelem,
hol konvertibilis hetéra!

De nemcsak eladsz Te mindent, Európa,
Meg is akarsz venni mindent.
És az immár száműzött olvassa újságaidban
Hogy hány helyére a világnak rontanak be polgáraid,
keményvalutával a zsebükben:
Zimbabwe-ba golfozni
Peruba gyermeket hozni
Thaiföldre zsöngé húsért
Paraguay-ba farmot venni
Indiába sserveket szüretelni.

És ámulattal telve hallja,
hogy Te a világ kétharmadát
fejlődő országoknak nevezed,
hogy segítségükre siethess,
minek eredményeképp
ők egyre szegényebbek
Te meg egyre gazdagabb leszel.

(...)

És a megöregedett menekült,
ki időközben két világ kompozitumává lett,
tovább szereti és keresi Európáját.
És reméli,
hogy ez az Európa
több, mint egy fináncchiméra,
hogy nem változik erődde,
hanem megmarad ajándéku
minden szabadságkeresőnek.

„Istené a Kelet!
Istené a Nyugat!”
Goethe e mondatához
füzi a keletnyugati menekült saját profán megjegyzését:
A senkiföldje közöttük
a miénk.
Csak a szeretet
fordíthatja termőre.

FORDÍTOTTA: HUDY ÁRPÁD

Én, 1916

Molnár-C. Pál vallomásai életéről

Anyám 17 éves korában, fiatal francia-kisasszonyként került Magyarországra, egy Csanád megyei birtokoscsaládba, hogy a földesúr hasonló korú leánya francia nyelvtudását tökéletesítse a vele való társalgás által. Anyám családi nevén

Jeanne Contat névre hallgatott. Apám ugyanebben az időben és ugyane földbirtokon kertészlegényként állt a gazdaság szolgálatában. Három év múlva járt le anyám szerződése, de nem tért vissza hazájába, egy Colles-Bossy nevű kis francia-svájci határfalucaiba, mert apámmal kötött házassága úgy látszik egész életére idekötötte őt a magyar tájhoz, a magyar sorshoz. Hét gyermekük közül én voltam az elsőszülött (születésem ideje 1894. ápr. 28.), s a hét testvérből csak öten nevelkedtünk fel (...).

Azon a nyáron történt egyik legdöntőbb fordulat a számomra. A földesúr látva kiválóságomat a tanulás terén, megkérdezte, akarok-e tovább tanulni középiskolában? Szüleim erre a következőképpen állapodtak meg a földesúrral: engem beíratnak az aradi reáliskolába, a négy alsó osztályban folytatandó tanulmányaim költségeihez a földesúr lényeges összeggel járul hozzá – ezzel szemben én kötelezem magam arra, hogy a negyedik középiskola elvégzése után gazdasági szakiskolába megyek, s mint jól képzett gazdasz, átveszem a birtok vezetését, s fizetésemből letérlesztem tanulmányaim segélyezését. (...)

Szeptember első napjaiban utaztunk fel Aradra, életem első hosszabb útjára, 32 km! Elképesztőek voltak a magas lázak, egész utcákon emeletes házból, melyek egyike-másika még a szélmalomnál is magasabb volt. Aradon is kosztosdiák lettem, a pedellusnál laktam négy más vidéki fiúval együtt. Pár napig persze rettenetesen szerencsétlen voltam, de már ekkor megtanultam, hogy minden e földi létben megszokás dolga. Öten laktunk egy szobában, kettesével aludtunk egy ágyban. Reggel 5-kor keltünk s mentünk az öregnek segíteni osztályt seperi. (...) Mélységesen meg voltam rendülve, amikor először léptem át a tanári szoba küszöbét. Gázvilágítás volt az egész épületben, s ahogy az idő késő ószbe, majd télbe csavarodott, reggelente még meg kellett gyújtam a lámpákat. (...)

A VIII. osztály iskolaéve már háborús év volt: gyönyörű szép iskolapalotánk, mely Dél-Magyarország egyik legimpozánsabb középülete volt (Eötvös József nevére nevezett líceum és mintagimnázium, az ország egyik legjelentékenyebb főreáliskolája volt), hadikórház lett s mi, diákok a város különböző helyein hallgattuk az előadásokat. Érettségünk is már afféle gyorstalpaló műveletté szilárdult. (...)

A Főiskolán ingyen menzakedvezményes és tandíjmentes lettem, ami máris sokat jelentett. Hátra volt még valami ingyen szállás kieszközlése. Aradról, a püspöki internátus igazgatójától kaptam ajánlólevelet a Szt. Imre kollégiumba. Elmentem előbb a budaiba. Tiszta jeles érettségi bizonyítványomat és a püspöki ajánlólevelet kitergettem a viaszképű, fagyos mosolyú igazgató elé az asztalra. Sajnálta, de nem tehetett eleget kérésemnek, hisz az intézetben, úgymond, csak úriscsaládok

ifjai számára van hely... Próbálkozzam a pestiben – ajánlotta –, az polgáribb intézmény. Átmentem hát oda. Vass József valóban közvedenebb hangon társalgott velem, még le is ültetett – de hát nála sem volt hely. (...) Köszöntem, s távoztam. Egyenest az átelleni szomszédba, a Református Theológiai Internátusba mentem át és ott is előadtam kérésemet. Szeretettel fogadtak s másnap már be is költözhettem... Megtehettem volna, hogy elményeim folytán messzeemenő következtetéseket vonjak le. Megmaradtam hithű katolikusként. Néhány szép éneket tanulmám meg a reformátusoknál és néhány realisabb szempontot a biblia interpretálása terén, egyébként azonban theológustársaim tiszteletben tartották lelkiismereti, felekezeti szabadságomat. (...)

Főiskolai tanulmányaim eleinte nagy intenzitással folytattam, később szemeszterről-szemeszterre csökkenő érdeklődést tanúsítottam az ottani szellem és módszer iránt. Geometria, ábrázoló, ékítményes rajz, építészetelmélet stb. (...) csak unalmat és időrablást jelentett. Ábrázolóból tudásom különben sem volt kevesebb az előadó tanárénál. (...) Ha szép volt az idő, kimentem inkább tájképezni. Ennek gyakorlati haszna mindentől eltekintve megnyilvánult abban is, hogy itt-ott kezdtem már eladogatni képeimet. Évvégi növendék-kiállításainkat Budán a Várbaárban a Deák-Ébner féle női festőiskolában rendezték meg ekkoriban, s jól emlékszem, Szőnyi István és én arról voltunk nevezetesek, hogy mindig minden képünket eladtuk.

1917 nyarán ért az a kitüntetés, hogy Szinyei mester meghívására elutaztam családjával Fonyódra, a Balaton mellé nevelőnek, vagy inkább őrzőnek két unokája, a kis Pali és Fleki mellé. Nekem felbecsülhetetlenül sokat jelentett fonyódi nyaram, különösen lélektanilag. Szinyei mester közelében lehettem. Festeni ugyan sohasem láttam őt, mert ilyen élménnyel nem dicsekedhetett egyetlen élőlény sem. (...)

A Mester viszont meg-megtekintette az én kis hullámtanulmányaimat, s vízparti tájaimat, harsányakat kacagott rajtuk, sohase derült ki, miért, és néhány megszívlelhető megjegyzést is tett (...) 1917 őszén mint nevelő a családhoz költözhettem, ahol a gellérthegyi villában külön szobám volt, mely műteremnek is megjárta. Főiskolai tanulmányaimat immár csak a tanári oklevél érdekelt. (...) folytattam tovább, minden különösebb épülés nélkül. (...)

Mikor tehát 1918 őszén az én növendékem szülei a forradalom kitörésekor elhatározták, hogy Svájcba utaznak, s ha velük tartok, magukkal visznek engem is, én örömmel vállalkoztam és elutaztam velük. (...)

Svájc Franciaországgal határos vidékén fel is kerestem Anyám rokonságát. Még akkor gyengén beszéltem franciául, mert

Anyám nem tanította gyermekeit anyanyelvére. Ezt állítása szerint azért tette, mert mikor kisgyermek koromban engem tanítani kezdett, teljesen primitív, paraszti környezete ezt gyanúval fogadta vagy kinevették őt. Már pedig Anyám attól kezdve, hogy ittmaradása mellett döntött, levonta az összes konzekvenciákat – azt is, hogy még külsejében és szokásaiban is egyszerű, a jövő paraszti környezetébe beillő magyar parasztasszony lesz. Annak ellenére azonban, hogy parasztruhat öltött, népi szokásokat vett fel, szellemi és egész fizikai lényében volt valami, ami mindig megkülönböztette őt egy született parasztasszonytól. Ennek ellenére Anyámat tanyasi környezetében mindenki mindig szerette. Ma Mezőhegyes állami gazdaság népének egyik legöregebb asszonya, mindenki ösmeri és Mamukának hívja.

Mamuka

Mészáros Sándor

A Státusról...

— Via Kelebia —

*Ó, nihil nemtelen növénye!
Kinek a magyar fájdalom:
Password halottas fájlokon.*

(Térey János: Paulus)

tustörvényről nincs véleményem. Vagy van, de igazából nem érem föl ésszel. Igaz, egy kiváló irodalmár barátom kérdésére egy nyári hajókázáson — ő, az élet néha nagyszabási, Campari with Soda! —, hogy ez mégis mit jelentene, konkrétan, számunkra, azt találtam válaszolni: „A semminél többet, a valaminél kevesebbet.” Meglehet, elméleti (szak)emberek könnyen beérik emnyivel. Most viszont igyekszem konkrét lenni, mint egy vasúti bérszámfejtő, aki tudvalevően nem filléres ürge.

A nagyvonalúság nem számonkérhető.

Ezt a vasúti pénztár előtt gondoltam, amikor számolás nélkül begyűrtem a visszajáró aprópénzt. Mert csak először lepődik meg az, akinek például az a vad ötlete támad, hogy Szabadkára utazzon: miért kell háromszor annyit fizetnie a vonatjegyért, mintha ugyanezt a távolságot belföldön tenné meg. Vagyis miért van messzebb Budapestől Szabadka, mint Szeged vagy Debrecen?

Hamar belátható, hogy aki ilyen kérdéseket tesz föl, az nincs tisztában a valósággal. Erre kétféle, nagyon egyszerű válasz adható. Először is, ez nemzetközi vonat, ezért pedig joggal lehet, sőt kell is háromszoros zsetont beszédni. Másrészt: a kisebbségi magyarok vagy az odalátogatók maradjanak veszteg, hiszen ez lenne a (politikai) cél ugyanis. Különben is, otthon jobb, mint idegenben, és az utazó embernek több kérdése van.

Nos, eddig minden roppant progresszív!

Igen, csak éppen a vonaton nincs fűtés. A nemzetközín. Vagy pontosabban: az Ivo Andric Expresszen, november közepén. Szóva sem tenném, még a kalaujak sem, ha ez először és mintegy véletlenül történe így. Nem, erről a kalauz sem tehet, sem a magyar állam, sem a MÁV, a jugók kiüldenek direkt ilyen kocsikat. De lehet, hogy nem direkt, ezt most ó nem állítja, nem érdemes panaszkodni, mert úgyszincs kinél. Abban sincs semmi rendkívüli, hogy mindösszesen két kocsit van, a múltkor csak egy volt. Azt csak mellékesen jegyzem meg, hogy a nemzetközi helyjegyek semmi értelme, mivel mindenki odaül, ahová bír. Kivéve, ha nincs, mert akkor természetesen bírságot kell fizetni. Ez nem számít bele — méltányossági alapon! — a mínusz egy fokba.

A két sas

Am ő tényleg rendes, megpróbálja elrendezni. A hideget. A többi viszont én hagytam ki, a Keleti-pu. szociohorrorát, amit bizonyára az Országimázs Központ rendezett be ilyen pompásan az idelátogató és ámuldozásra hajlamos külföldieknek, akik így első pillantásra megértik: ezután már csak jobb jöhet. Vagy azt a kedves kis városnézést, ahogyan az Andric-nemzetközi közel egy órát bolyong a fővárosban — például a japán turisták nem himének a szemüknek!

Soroksárnál még volt remény. De sajnos nem, hiába a kalauzi igyekezet, nem sikerült egy kis áramot tölteni a fáradt és kimerült akkumulátorokba. Nem baj, a háborúban nehezebb helyzeteket is átéltek a vajdaságiak. Szívós, kemény nép.

A hideget utólag nem lehet elmesélni. [„Reszkettem, mint egy vadászvizsla...” „Milyen vizsga, apa?!”] Sőt, voltak akik örültek neki, tehát erről is megoszlanak a vélemények - demokrácia van. „Legalább nem olvad ki a hús Kelebiáig.” „Ja, nekem meg sikerült akciós-pacalt szerezni. Olyan szép, hogy összefut a nyál a számban.”

Az is nagyon jó, hogy a nemzetközi vonat majdnem minden diófánál megáll, ezért a lelkes bölcsészeknek vagy netáni szociológusoknak jobban megismerhető az ország. Kicsit drága a háromszoros ár, de összességében megéri. Kisebbségi-eknek a 150 márkás átlagfizetésből telik! És van idő mindenre, a 190 kilométeres út négyórás, de fél-, uszkve másfél óra késés szinte garantált. Van olyan vélemény is, hogy a vasúti pályát sem újították föl 1869 óta, de ez aljas rágálom és kapásból cáfolni tudom: néhány pályamunkás most is cserélte a talpfákat.

A segítség mindig konkrét.

Konkrétan: tehát egy Budapest-Szabadka út legyen luxus. Ehhez minden feltétel adott.

Ezért nem aggódom, hogy ha hétfő reggel a magyar miniszterelnök, Orbán Viktor Belgrád felé utazik, akkor Soroksárnál fölkapcsolják-e neki fűtést. De lényegében mindegy, hiszen a luxus így vagy úgy mindenkinek adott.

Turczi Árpád

Allegro

b)fegyelem nélkülfigyelem nélkülhegedű nélkülpuccini nélkül
a)kotta-paraszahangjegy-vigasabasszus-ritmusaszoprán-vigasab)figyeli végülkering is végülfetrengi végülszereti végül)a)szomja-paraszahangja-vigasabariton-ritmusatenor-vigasab)térzubbony-forteálzubbony-koncertpépzubbony-misehőzubbony-zenea)andante-rondóallegro-rondóscherzando-rondónon troppo-rondó)tizenhárom sortizenhárom kortizenhárom fogtizenhárom kosa)terelem — pendülkeresem — pendültekerem — zendülkeverem — zendül)b)gy negyed szünetkét nyolcad szünetkét szünet negyedkét nyolcad)tema)fogadom sírokköszöntöm sírokválasztom sírokhábszalom sírokb)zene az ágyamzene a váramzene a házamzene a lábama)ágy a zene ésvár a zene ésház

A szerző, 1969-ben született, Pozsonyban él, a Tücsök gyermeklap főszerkesztője.

Kötetei: Az igazság teremtése (2001);

A nagy csillag birodalma (2001)

a zene ésláb a zene ésb)zene engedj begyere engedj befejem engedj beszemem engedj bea)engedj zene beengedj gyere beengedj fejembeengedj szemembeb)nem lehet féleknem merek féleknem meggyek éleknem lesznek éleka)félek nem lehetfélek nem merekélek nem megyekélek nem leszekb)lent vagyok nem szólszmelegszenem nem szólszvetkezem nem szólszleplezem nem szólsza)nem vagyok bent szólsz)nem melegszenem szólsz)nem vetkezem szólsz)nem leplezem szólsz)b)kirakott csempekirakott kvintjecssempe csemegekvi)ntje csemegemartinia)ideg a zenediszharmonia-tér a zenepáros-ügető branle a zenesztétrepszett broderies a zenesztészorongatja a testét a zenevert-gyapjú keverék a zenberlioz-meleg a zene.

A széttartás alakzatai

(Kánonok a 90-es évek „fiatal” „szlovákiai magyar” irodalmában)

A szlovákiai magyar irodalom számára a 90-es évek azt a folyamatot tetőzték be, amelynek eredményeképpen „szlovákiai magyar” irodalomról már nem érdemes, sőt, szinte lehetetlen beszélni. Képtelenségnek tűnik ugyanis egy olyan beszédmódnak a fenntartása, amelynek elméleti alapját az a szövegtényekkel alá nem támasztható állítás képezte, miszerint létezik olyan speciális nyelv, élményanyag vagy tapasztalat, amely a fiatal szlovákiai magyar szerzők műveiből lenne kiemezhető. Ennek hiányában viszont ezt a kategóriát csak pozitívista, életrajzi kutakodásokkal lehetne megtölteni.

Ez a folyamat, amelyet a szlovákiai magyar meghatározottságoknak hátat fordító magatartás jellemez, már a 70-es években elkezdődött: a Fekete szél (1972) antológiában jelentkezők többsége azonban nem tudta olyan egyéniséggé kinőni magát, hogy döntő befolyással lehessen az irodalmi folyamatok természetére. A következő támadást Grendel Lajos életműve jelentette: Grendel azonban inkább elméleti és vitairataiban fordul nagyon is élesen a szlovákiai magyar meghatározottságok ellen. Regényei, legálábbis tematikailag, a szlovákiai magyar sors problémái mentén is értelmezhetők, sőt egyes szövegei konkrét utalásokkal élnek az efféle interpretációk elősegítése céljából. Grendel tehát a megszüntetve megtartani álláspontja felől közeledett a témához, mintegy modernizálta a szlovákiai magyar tapasztalat lehetőségeit.

1983-ban jelentkezett az az irodalmi mozgalom, amelynek hatása döntő módon befolyásolta a 90-es évek irodalmi mozgásait. Az Iródia-nemzedék számára a szlovákiai magyar tematika szinte teljesen improduktívá vált, szövegeikben magyar- és főleg világ-irodalmi párhuzamokat találhatunk, azaz szinte teljesen elváltak azokat a csatornákat, amelyek szövegeiket a megelőző nemzedékekhez, illetve a szlovákiai magyar irodalom kategóriájához köthetnek. Híznyai Zoltán, Farnbauer Gábor, Talamon Alfonz, Juhász R. József szövegei olyan regisztereken szólalnak meg, amelyek nem a regionalitás, hanem az esztétikai jelentéssalkotás lehetőségeit erősítik.

A 90-es évekre felbomlott a szlovákiai magyar irodalmi lapkiadás monolitikussága is. Az addig egyeduralgó Irodalmi Szemle (1958) mellé felsorakozott a markáns Kalligram (1992), majd a legfiatalabbak lapja, a Szörös Kő (1996) című folyóirat (illetve mára a regionális Gömörország). Jelenleg az Irodalmi Szemle inkább az idősebb nemzedék ízlésének felel meg, a Szörös Kő viszont még mindig keresi egyéni hangját. Úgy tűnik azonban, hogy egyik folyóirat sem képes folyamatosan olyan színvonalon megjeleníteni, hogy döntő módon befolyásolják az irodalmi történéseket, magyarországi hatásuk pedig teljesen elenyésző.

A Kalligram már indulásakor, eleve lemondott arról a törekvésről, hogy szlovákiai magyar irodalmat kre-

áljon (nem úgy, mint az Irodalmi Szemle és talán a Szörös Kő), s ebből a szempontból az iródiás örökség általa él tovább a 90-es években is. Ha megvizsgáljuk a Kalligram majd 10 éves eddigi történetét, érdekes az a folyamat, amelynek során ez a lap a „normális” irodalmi folyóirat képét fokozatosan vedlette le, s vált egyfajta védjeggyé. Ez azt jelenti, hogy az utóbbi években alig van olyan Kalligram-szám, amely hasonlítana egy másikra.

Egymástól tematikailag vagy poétikailag gyakran homlokegyenest eltérő szövegek jelennek meg az egymást követő tematikus számokban. A Kalligramnak volt már Talamon Alfonz- emlékszáma, Mészöly Miklós és Esterházy Péter, minimalista költészet és pornográfia száma, a rendszeressé váló szlovák művészet és gondolat blokk mellett pedig a portugál és a finn irodalom is képviseltette magát, egy teljes lapszám erejéig.

Milse után

E három irodalmi folyóirat mögé három kiadót kell odaképzelnünk: a Kalligram folyóirat mögé a Kalligram Kiadót, a Szörös Kőt az AB-ART jelenteti meg, az Irodalmi Szemle mögött a Madách-Posonium-található. E három centrum köré rendeződik a szlovákiai magyar irodalom nagy része, így a fiatal irodalom is (bár a képet kissé színezi a Lilium Aurum, a Nap Kiadó és újabban a Méry Ratio).

Talán a folyóiratok és a kiadók sokasága okozza, hogy a szlovákiai magyar szerzők számára nem jelent túl nagy gondot a megjelenés, ezért magyarországi folyóiratokban csak elvétve publikálnak (mint például Mizser Attila a Palócföldön, Gazdag József és Györy Attila a Jelenkorban, Z. Németh István az Új Forrásban, Rácz Vince a Mozgó Világban, Cseh Zoltán a Holmiban stb.).

E három centrum ellenére sem mondhatjuk, hogy valamiféle rokon látásmód, közös esztétikai vagy poétikai elvek, azonos világlátás kapcsolná össze az ott publikáló szerzőket. Legtöbbjük ugyanis mindhárom lapban megjelenteti írásait.

Az lehetne inkább helyes állítás, hogy mindhárom folyóirat szeretne maga köré építeni egy biztos „házat”, olyan szerzőket, akiket sajátjukénak tudhatná. Ez az Irodalmi Szemlénél főleg az idősebb generáció esetében működik, a Szörös Kő pedig tudatosan a legfiatalabb, első publikációikkal jelentkező szerzőkre „csap le”. A Kalligram más oldalról közelít: egy elvont minőségigény szellemében válogat szövegek és alkotók között. Így egy viszonylag szűkebb, viszont „ütősebb” gárda veszi körül. Ezek a határok azonban folyton mozgásban vannak (Jellemző, hogy például a Kalligram főszerkesztőjének, Híznyai Zoltánnak az egyik könyvét az AB-ART könyvkiadó adta ki, míg a Kalligramnál az idősebb korosztályhoz tartozó, szemlész Duba Gyulának is jelent meg könyve.).

Ahogy nem sok értelme van „szlovákiai magyar” irodalomról beszélni, úgy voltaképpen nincs sok értelme fiatal irodalomról sem értekezni abban az értelemben, hogy a „fiatal” irodalmat egyfajta monolitikus tömbként kezeljük.

Tovább bonyolíthatja a helyzetet, hogy a fiatal sokszor automatikusan a próza szívével azonosíthatjuk.

Milyen módszer kínálkozik tehát leginkább célravezetőnek ahhoz, hogy mégis képet alkothassunk egy olyan szöveg-halmazról, amelyet korlátok közé a föléjük írt szerzők életrajzi adatai (létezésük terének és idejének intervallumai) szorítanak? Mi állítható tehát a „fiatal” és „szlovákiai magyar” szerzők szövegeiről? Fiatal szlovákiai magyar irodalomról beszélni leginkább a nevek mentén lehet.

A 90-es évek egyik legtitokzatosabb, most már mindörökre fiatalnak maradt egyénisége, az 1966-ban született, harmincéves korában elhunyt Talamon Alfonz. A szlovákiai magyar jelző ellen minden bizonnyal ő tiltakozna a leginkább. Talamon az Iródia-nemzedék tagja volt, már első szövegei feltűnést keltettek a Próbaút (1986) című antológiában. Első kötete, A képzelet szertartásai (1988) című elbeszélőgyűjtemény olyan szövegeket tartalmaz, amelyek szinte közelebb állnak a lírai, mint az epikus szövegformáláshoz. Szövegein egyrészt a francia nouveau roman, másrészt a latin-amerikai mágikus realizmus stílusa érezhető, amelyből a kafei szorongás képei is elővillannak, legérzékeltetőbben talán második kötetében, a Gályák Imbrium tengerén (1992) című regényben. Harmadik könyve, Az álmokereskedő uta-

öthalom

zásai (1995) című kötet elbeszélései még tovább fejlesztik ezt a sajátos, látomásos, oldalakon át kigyózó hosszúmondatokból épülő szövegvilágot.

Győry Attila (szül. 1967) a „kultúra” perifériáiról érkezett az irodalomba.

Elbeszéléseiben is ez a világ, a szubkultúra energiái törnek felszínre. Első könyve, a Vércsapolás (1992) háttérét a punk életérzés adja, marginális figurák, céltalan életű, hányatott sorsú egzisztenciák próbálják a lét adta lehetőségeket önmaguk szabadságaként megélni. Az 1993-as Kötörés az utazás regénye, a kassáki A ló meghal, a madarak kirepülnek-féle utazás és keror utazóregény századvégi változata. A Kötörés a kultúra ütközésének regénye is, hiszen a kelet-európai létből kitörni kész félig csavargó, félig entelektüel narrátor a nyugati társadalom tükrében szemléli önmagát, kiszolgáltatottságát, távolságát attól, amelyet európaiságnak szokás nevezni. Az utolsó légy (1995) című elbeszéléskötet a keresés jellemző. Eddigi utolsó kötete az 1997-ben, magánkiadásban megjelentetett Ütközés (addigi köteteit a Kalligram Könyvkiadó adta ki). Bár szövegén a szerkesztetlenség jelei mutatkoznak, valószínűleg nem állunk messze az igazságtól, ha kijelentjük: Győry Attila nemcsak sikeresen hajtott végre korrekciót pályáján, de megalkotta az első(?) (szlovákiai) magyar cyberpunk regényt.

Z. Németh István (szül. 1969) nemzedéke legígéretesebb tehetségeként indult, s azóta szinte minden műfajban kipróbálta magát. Írt több verseskötetet (Könnyűnek hitt ébredés (1993), Lélegzet (1999), jelent meg kimondottan szerelmesversekből álló kötete (Róza és rózsa (1992)), de írt gyermekverseket is (Hétre hét, hóra hó (1992), Gyerkőce (1996). Kipróbálta magát regényíróként (Feküdj végig a csillagon (1997)), és jelent meg novelláskötete (Noémi bárkája (1996)), de írt gyermekszínháti játékokat és krimiparódiákat is, amelyek kötetekben is megjelentek. Legújabb kötete, a Nincs menekés (2001) a fiatal szlovákiai magyar irodalom így írtok ti-je.

Juhász Katalin (szül. 1969) kissé Z. Némethtel rokonítja az a kiegyensúlyozott versnyelv, amelyen szövegei megszólalnak. Két verseskötete jelent meg eddig: a Gerezdek 1994-ben és a Le Big Mac 1999-ben.

Juhász Katalin versnyelve azonban inkább az angolszász költészetnek a kiegyensúlyozott, tárgyias versnyelvével tart rokonságot, szövegei mentesek a bonyolult metaforáktól, inkább az elliptikus szerkezetek dominálnak bennük. Az elhallgatásokból építkező versek gyakran megrázó élményeket közvetítenek, mint a Sors című opusz, vagy éppen ellenkezőleg: a könnyűség hiperrealista élménye bukkan ki korunk műanyagkultúrájából, mint a Túlzott merészség című prózaversben.

Szűcs Enikő (szül. 1971) főleg performance-ai tették ismertté. 1992-től lépett színpadra első köztéri munkájával, performance-aival Szlovákián kívül Magyarországon, Romániában, Japánban is fellépett, videofilmjével pedig részt vett a londoni, közép-európai avantgárd filmeket bemutató 1998-as fesztiválon is. Kötetbe rendezett versei (Angyal (2000)) különös, szuggesztív erővel ragadják meg az esztétikai tapasztalatot egy olyan élethelyzetből, amely a bizonytalanság, a durvaság és az önmegvalósítás mindent elsöpítő vágya mentén konstituálódik.

Csehy Zoltán (szül. 1973) szerkesztőként, költőként, műfordítóként és kritikusként is ismerheti az olvasóközönség. Szerkesztőként pályáját az Irodalmi Szemleben, Tózsér Árpád mellett kezdte, majd a Szörös Kő alapító tagja és annak főszerkesztője lett. Mióta elhagyta a Szörös Kőt, a Kalligram folyóiratnál dolgozik szerkesztőként. Verseskötetei a Kalligram Kiadónál láttak napvilágot: az 1993-ban megjelent Nűt a keresés jegyében fogant, második kötete, a Csehy Zoltán alagútai, danái, elegy-belegy iramatai (1998) opuszai már egészen más, sokkal kiérleltebb poétikát mutatnak. Ebben a könyvben, amelyet a 90-es évek egyik legizgalmasabb magyar verseskötetének tartok, Csehy az egész világ irodalom hagyományának elsajátítására tesz kísérletet.

Mizser Attila (szül. 1975) is annak a Pegazus-nemzedéknek a tagja, amely a 90-es években lépett színpadra a szlovákiai magyar irodalomban, s amelyek legtehetségesebb tagjai már túl vannak a bemutatkozáson, az első köteten (például Juhász Katalin, Csehy Zoltán, Polgár Anikó vagy Péntes Tímea). Persze egy kötet (Mizser esetében a Hab nélkül (2000))

Esős idő

című könyv) megjelenésének ideje nem utal értékvonzatokra, az már a versek és szövegek elemzéséből derülhet ki, mennyire produktív egy-egy szöveg, mennyire lesz majd képes részt venni az irodalmi határfolyamatban, hogyan képes dialógust folytatni az irodalmi hagyománnyal, illetve az irodalmi hagyomány- és kontextusrendszer mely elemeit építi magába. Mizser Attila szövegei ebből a szempontból a tévépopkultúra, a tévézása nyelvű lehetőségeit aknázzák ki, s rokonságot mutatnak a nonkonform nézőpontokat váltogató, a szubkultúrák felől érkező hatásokkal, Győry Attila és Garaci László prózájával, illetve Térey János, Peer Krisztián és Poós Zoltán rap-szövegeivel. A Ganxsta Zolee-ra és a Kartelra emlékeztető intonáció végigkíséri Mizser verseit, és sikeresen kerül ki azokat az unalmas rímeket, amelyek sok jobb sorsra érdemes verset tettek már tönkre: „jókat rohögnek olvasnak plátót/ elősedik a benzines flakont”, „Két napig várt a tankban a cucc/ (...) a tag beáll és hörög egy fuck”, „az érkező/ Látom meg benned alkalom/ (...) kocsonyabőr a laptopon”.

Péntes Tímea (szül. 1976) két kötete, a Vetkőzés avagy Beismerő vallomás (1998) című versgyűjtemény és az Egy férfi / A férfi (2000) című regény is arról tanúskodik, hogy szerzője különösen érzékeny a nem problematikájára. Mindkét kötetét „az anyja, a női lélek lényeg felfedezésének” vágya vezérli. Péntes Tímea ebbéli erudíciója Forgács Zsuzsa és Karafiáth Orsolya törekvéseivel rokonítja.

Péntes Tímea prózájának megájtott naivitásában sokszor szétszalazhatatlanul keveredik a zsigeri komolyság és az ironia retorikája: „— úristen, megint naív voltam?”

Nem megint. Egyfolytában az vagy.”

Valószínűleg az eddigiekből is látható, a szlovákiai magyar irodalomnak vezetett konstrukció talán még sohasem volt annyira a szétszórtság állapotában, mint a 90-es években. Ha a fiatal generáció szövegeit az idősebbekével hasonlítjuk össze, az eltérések még hangsúlyosabbá válnak. A destrukció alakzatainak működése végérvényesnek tűnik: a paradigmák véglegesen összekeverednek. E kontamináció intését követve azonban csak annyit lehet megjegyezni, hogy (ennek) az irodalomnak talán jobb így, eleve destruálva lenni, szétszóródva, az olvasó számára pedig nem marad más, mint élvezni az azonosság hiányát, a szövegek között feszülő tereket.

NÉMETH ZOLTÁN

A szerző a szlovákiai Érsekújvárott született 1970-ben, s a pozsonyi Comenius Egyetem magyar-történelem szakát végezte. Kötetei: A kapus öröme a tizenegyesnél (tanulmányok, kritikák, 1999), A szem folyékony teste (versek, 2000), Olvasáserotika (tanulmányok, kritikák, 2000), Talamon Alfonz (monográfia, 2001). Két évvel ezelőtt Madách-díjat kapott az első megjelent kötetéért, s elnyerte a békéscsabai Bárka irodalmi folyóirat 2001-es díját. Jelenleg Ipolybalogon (Szlovákia) él.

Miriszlai Miklós

Kőkövön (3.)

e feneketlen kaszásveremben,
egyre csak hullva alá,
s ha egyszer miszlikbe szabdalv
mégis megérkeznek,
nem érdekel, milyen lesz a fogadtatás,
ám igen, hogy ki áll majd ott képünkben,
holmi habzó szájú véreb-e,
rárontva vakon, maradék fajtájára,
pitiérve, nyalva az aréna porába
mutató császári hüvelykujját?!

haj, fejedelem! – mit kerestünk
Lengyelhonban,
miért kell bátyámnak tatárszíjon
botorkálni,
annyi asszonyrak a sarra kuporgatni,
körülöttem veríték-koszorús homlokok,
érzem a tépést cserélő hajadon puha
ujját,
a léleklebentő, lágy fuvallatot,
lenhajú leányok lenge, alig lila
lepelben lassan lejenek felém...
Mikor vérem folyt, csontom roppant,
még nem harcoltak igazoló elméletek,
s a város kulcsos, kincses maradt,
láttam: parázon táncolt a sámán,
a Hársongárdba bejárni bízott...
En, Kései utód, a kőbe vésett nevek,
zöngéivel emlékezem,
kidobált csontok és kövek,

lekapari feliratok kísértének,
megannyi meghívó, valami
időből búgoló kieső helyre,
nehogy sziszegésre veledmednénk,
mire esküdt itt Bocskay fejedelem,
mi maradt a polgárok, eleink
akarataiból –
testünkre késsel írott történelem,
lehet, most Castaldo keres halátra,
vagy talpunk alatti reccsen
a Báthori Zsigmond ácsolta vértap,
vagy éppen őt állunk Szilágyi
Erzsébet
ajtaja előtt, újszülött sírását hallgatni,
mind arccal a falnak állunk
kérdéseinkkel,
mely bűnökért kell ily keservesen
vezekelnünk, s hanyadiziglen,
hány vágást fogunk még kibírni

Montaigne az ivásról

Csordás Gábor készülő fordításából

Egy korban és méltóságban előrehaladott ember ezt is felsorolta ama három alapvető kellemesség között, amelyek megmaradtak neki az életből. De rosszul fogott hozzá. Kerülendő a kényeskedés, a bor gondos megválogatása. Ha gyönyörödet az ivás kellemességére alapozod, magadra veszed azt a szenvedést, hogy némelykor kellemetlen lesz innod. Kötetlenebb és szabadosabb izlésre van szükség. Nem kell kényes szájpaddás ahhoz, hogy jó ivó legyen az ember. A németek majdnem minden bort egyforma élvezettel isznak. Céljuk a védelem, nem az izlelgetés. Gyönyörük kiadósabb és elérhetőbb. Másodszor, ha francia módra iszunk, a két étkezéshez, mértékkel, egészségünket féltve, azzal túlságosan korlátozzuk ennek az istennek a kegyeit. Több idő és állhatatosság kell hozzá. A régiek egész éjszakákat szántak gyakorlására, és gyakran még a közbeeső nappalokkal is megtoldották. És ha már, akkor a szokásos mértéket is nagyobbra és tartósabbra kell állítani. Ismertem egy nagyurat, aki főbenjáró vállalkozások és nevezetes sikerek részese volt, és közönséges étkezései során nem kevesebb, mint húsz pint bort ivott meg, utána pedig nagyon is bölcsnek és körültekintőnek mutatkozott ügyeinket illetően. Az élvezetnek, amelyre életünk folyamán számot tartunk, több tétet kell kapnia itt. Úgy kellene tennünk, mint a boltosinasok és a munkások, akik egyetlen ivási alkalmat sem

szalasztanak el, és erről az óhajukról egy pillanatra sem feledkeznek meg. Úgy tűnik, hogy napról-napra kurtább az idő, amit erre szánunk; otthonainkban, gyermekkori emlékeim szerint, az uzsonnák és a vacsorák sokkal gyakoribbak és közönségesebbek voltak, mint manapság. Igaz volna, hogy valamilyen a javulás irányában haladtunk? Igazán nem. Ellenben sokkal hajlamosabbak vagyunk a bujálkodásra, mint apáink. Olyan két foglalatosság ez, amelyek teljes kifejlődésükben akadályozzák egymást. Egyfelől emez meggyengítette a gyomrunkat, másfelől a józanság gálánssabbá és piperkőcebbé tett bennünket a szerelem gyakorlásához.

Az öregség kellemetlenségei szükségessé tesznek valamilyen támaszt és felfrissülést, így okkal kelthették volna fel bennem is e képesség iránti vágyat: hiszen ez mintegy az utolsó élvezet, amelyről az évek futása megfoszt minket. A természetes hő, mint a cimborák mondják, először a lábakra szorítkozik: ez vonatkozik a gyermekkorra. Innen a középső régióba emelkedik, ahol sokkal megtelepedik, és ott hozza létre, szerintem, a testi élet egyetlen valódi élvezetét. Minden más vágy kialszik ehhez képest. Végül pedig fölszálló és illékony gőz gyanánt elérkezik a torokhoz, és itt veri fel utolsó tanyáját.

Mégsem tudom megérteni, hogyan sikerül meghosszabbítaniuk az ivás élvezetét a szomszárakon túl, és képzelet által mesterséges és természet ellen való étvágyat koholniuk. Az én gyomrom nem jut el idáig; éppen elég nehezére esik azzal boldogulnia, amit saját szükségletére fogad be. Alkatom csak étkezés után kívánja az italt; és ez okból szinte mindig utoljára iszom ki a legnagyobb kupát. Anakarszisz csodálkozott, hogy a görögök az étkezés végén nagyobb pohárból isznak, mint az elején. Szerintem ugyanazért teszik, amiért a németek ütközet után isszák asztal alá egymást. (Esszék, 2. könyv, 2. fejezet)